

LUNDS
UNIVERSITET

“Där försvinner något av den svenska profilen”

En jämförelse av socialdemokraternas ideologiska ställningstagande under
1980- och 1990-talet, angående medlemskapet i EU

Adam Clizbe
Språk- och Litteraturcentrum
Kandidatuppsats i Europastudier
EUHA30
Handledare: Tomas Sniegon
VT 2022

Abstract

The Swedish welfare system has been subject to extensive research, because of its unique alloy of capitalist and socialist ideas and principles. The Social Democratic formulation of the idea of the people's home has been an integral part of the Swedish political discourse for the better part of a century. During the 1980's and 1990's, the hegemony of the social democratic ideology came into question. This, largely due to the fall of The Soviet Union, the rise of Neoliberalism as well as the concurrent financial crisis. Prime Minister Ingvar Carlsson had to reevaluate the course of his Social Democratic Party and the Swedish welfare system with it. The Social Democratic Party had at the time been opposed to a membership in the European Community for several decades, by principle of national sovereignty and neutrality. However, the circumstances changed with the fall of The Soviet Union. The crux of the matter became how to consolidate the previously held principle with the new circumstances, without the appearance of abandoning the social democratic ideology. With incremental, yet subtle changes to the party's ideological and political declarations, as well as the overall argumentation, this transition of opinion seems to have evolved through three distinct phases: the EC is a threat to the Swedish welfare system; the EC is an opportunity for the further development of the Swedish welfare system; and lastly—the EC is a necessity in order to uphold the Swedish welfare system.

Key Words: EG, EU, Folkhemmet, Ideologi, Ingvar Carlsson, Socialdemokraterna, Välfärdssystem.

Innehållsförteckning

1. Introduktion	2
1.1. Syfte	2
1.2. Frågeställning	2
1.3. Tidigare Forskning	3
2. Teori	3
2.1. Tre Välfärdssystem	3
2.2. Positiv- och Negativ Frihet	4
2.3. Begrepp och Definitioner	5
2.3.1. Solidaritet	5
2.3.2. Den Svenska Modellen	6
2.3.3. Folkhemmet	6
3. Metod	6
3.1. Komparativ Idé- och Ideologianalys	7
3.2. Komparativ Argumentationsanalys	7
4. Material och Avgränsning	8
6. Historisk Bakgrund	9
6.1. Partiprogram 1975	10
6.2. Partiprogram 1990	12
6.3. Arvet från Palme	14
7. Analys	15
7.1. Valmanifestet 1988	15
7.1.1. Valrörelsen 1988	16
7.1.2. Tredje Vägens Politik	18
7.1.3. Rosornas Krig	21
7.2. Valmanifestet 1991	21
7.2.1. Valrörelsen 1991	23
7.2.2. Ny Demokrati	26
7.2.3. Inlämnandet av Medlemsansökan i Haag	28
7.3. Valmanifestet 1994	30
7.3.1. Valrörelsen 1994	31
7.3.2. Argumentation i Opposition	33
7.3.3. Folkomröstningen	36
8. Diskussion och Slutsats	39
9. Förslag till Vidare Forskning	40
10. Referenslista	42

1. Introduktion

Den svenska modellen uttalas ofta med entusiasm; ett politiskt system som har bibringat en av världens högsta levnadsstandard på relativt kort tid. Som en förlängning av det svenska folkhemmet har den starka band till Socialdemokraterna, som sedan 1932 närapå har regerat obehindrat, med undantag för sammanlagt cirka 17 år i opposition.¹ Trots sin ideologiska upphovsman, har den svenska modellen såväl som det svenska folkhemmet blivit kärnbegrepp för den politiska diskursen i stort. Polemiken uppstår som oftast i partiernas ställningstagande kring hur man bäst bevarar, eller utvecklar den svenska modellen och folkhemmet. Det är här som de ideologiska tvisterna mellan block och partier framträder.

Medlemskapet i EU befarades vara ett vägskäl för den svenska modellens utveckling eller avveckling, beroende på ideologi; skulle man avsäga en del av sin suveränitet för att ingå i ett större samarbete där man skulle få möjligheten att sprida den svenska modellen och svenska värderingar? Eller skulle ett sådant samarbete, i själva verket, stjälpa Sveriges möjlighet att upprätthålla dem, och på sikt låta den urholkas av förmyndande byråkrati? Socialdemokraternas ställningstagande i denna fråga, blir särskilt intressant just med hänvisning till att det är utefter deras politik som den svenska modellen och folkhemmet har kommit till.

1.1. Syfte

I föreliggande uppsats ämnar jag att analysera socialdemokraternas argumentation kring ett EU-medlemskap och hur det förenas med folkhemstanken, i syfte att framhäva socialdemokraternas ideologiska utveckling under 1980- och 1990-talet.

1.2. Frågeställning

Detta sker med frågeställningarna:

- ❖ Hur framställer och försvarar Socialdemokraterna sin ideologiska förändring och utveckling i valrörelserna 1988, 1991, och 1994?
- ❖ Hur förankrar Ingvar Carlsson som partiledare socialdemokraternas ideologi till medlemskapet i EG/EU?

---

¹ För vidare information, se: Larsson, U. (2001). *Sveriges regeringar 1840-2001*. Regeringskansliet.

1.3. Tidigare Forskning

Studiet av den svenska socialdemokratin och välfärdssamhälle är omfattande. Mary Hilson² studerar i *The Nordic Model: Scandinavia since 1945* (2008), hur det svenska välfärdssamhället har utvecklats efter andra världskriget, och vidare om samspelet mellan de nordiska länderna i denna fråga. Sven Hort³ förklarar i *Social Policy, Welfare State, and Civil Society in Sweden* (2017) hur Socialdemokraterna har stegvist sedan 1988 blivit mer liberalt, i synnerhet inom finans- och socialpolitiken. Andreas Bergh⁴ beskriver i *Sweden and the Revival of the Capitalist Welfare State* (2014), bland annat vilka konsekvenser den svenska välfärdspolitikerna har inneburit för Sveriges konkurrenskraft på den globala marknaden. På samma linje undersöker Nicholas Aylott⁵ i *Swedish Social Democracy and the European Integration: the people's home on the market*. (1999), hur socialdemokratin efter folkomröstningen 1994 lyckades anpassa sig dels till den europeiska marknaden och även det politiska samarbetet.

2. Teori

2.1. Tre Välfärdssystem

Välfärdsstaten definieras av Esping-Andersen, (1990) som den stat vilken “secur[es] some basic modicum of welfare for its citizens” (s. 18-19). Vad som anses grundläggande är beroende på vilken ideologisk åskådning välfärdsstaten vilar på. Esping-Andersen framhäver tre primära typer av välfärdssystem: Det konservativa, det liberala, samt det socialdemokratiska välfärdssystemet. Dessa tre system erbjuder olika svar på frågan om vad som anses grundläggande. Den liberala och konservativa principen anser att staten bör vara mer avvaktande och först ingripa vid påvisad nöd efter att marknaden, i liberalismens fall, eller korporatismen i konservatismens fall för att inte äventyra människors frihet (s. 24-27, 42-43, 48)

---

² För vidare information, se: Hilson, M. (2008). *The Nordic Model: Scandinavia since 1945*. Reaktion.

³ För vidare information, se: Hort, S. E. O. (2017). *Social Policy, Welfare State, and Civil Society in Sweden* (3 uppl., Vol. 2). Arkiv förlag.

⁴ För vidare information, se: Bergh, A. (2014). *Sweden and the revival of the capitalist welfare state*. Edward Elgar.

⁵ För vidare information, se: Aylott, N. (1999). *Swedish social democracy and European integration: the people's home on the market*. Ashgate.

De tre välfärdssystemen som Esping-Andersen conceptualiserar, ålägger olika aktörer ansvaret för välfärden: den liberala åskådningen anser den fria marknaden som bäst lämpad att jämna samhällets hierarkier; statliga subventioner och bidrag gör människan beroende av staten och således cementerad i sin sociala ställning i hierarkin. På grund av detta, bör staten ingripa endast vid påvisad nöd – med påföljden att bidrag blir ofta stigmatiserat, eftersom bidragstagande blir likställt med ett misslyckande att föra sig på den fria marknaden. Det konservativa systemet förlitar sig i hög grad på familj och frivilligorganisationer att undsätta vid ekonomisk eller social kris. Staten ingriper när dessa resurser är otillräckliga. Biståndet staten då tillhandahåller är som oftast baserat på tidigare arbetsinsatser. Socialdemokratin, å sin sida, tillskriver staten ansvaret för människan; människan är subjekt åt staten – därmed har staten ansvar för medborgarnas välmående. Trots denna indelning, betonar Esping-Andersen att det sällan går att påvisa ett välfärdssystem som inte anammar aspekter av alla tre system (s. 26-29, 45-46).

Enligt Esping-Andersen bör således dessa tre välfärdssystem snarare läsas som en graderad skala, hellre än isolerade system. Det är med hänsyn till två primära aspekter som denna gradering sker: 'social stratifiering', det vill säga hur omfattande och rigid samhällets hierarki är, och 'dekommodifiering', vilket avser individens oberoende av den ekonomiska marknaden (s. 3, 22-23, 55).

Klassfrågan är, oavsett ideologisk åskådning, oundgänglig för framväxten av välfärdssystemen, menar Esping-Andersen. Socialdemokratin blev snart varse att man inte enbart kunde rikta in sig på arbetarnas behov; de rättigheter man propagerade för medförde att arbetarrörelsen successivt klättrade upp till medelklass-status. Inkluderade man inte medelklassen, riskerade man att socialdemokratin skulle 'dö ut' i takt med att arbetarklassen krymper. Av den anledningen åtog man en universalistisk hållning, där alla samhällsskikt skulle inkluderas i statens omsorg. (s. 16, 25, 37, 56).

2.2 Positiv- och Negativ Frihet

Närliggande den socialdemokratiska idén om universalistisk välfärd är Isaiah Berlins (1958) koncept om 'positiv frihet', det vill säga frihet till självförverkligande, i det här fallet genom statens välfärd (s. 6-11, 16-19).⁶ Makarna Alva, och Gunnar Myrdal som var två

⁶ För vidare information, se: Carter, I. (2022). *Positive and Negative Liberty*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/liberty-positive-negative/>

framträdande ideologer inom socialdemokratien, citeras i Ljunggren (2008), att den svenska välfärden ska vara “profylaktiskt och gå till de sociala missförhållandenas orsaker” (s. 159). Idén är att staten har ansvar för medborgarna “från vaggan till graven”, som Ljunggren uttrycker det (s. 148), eller från Barnbidrag till ATP⁷ som Göran Palm något raljerande diktar.⁸ Motsatsen till detta förhållningssätt är ‘negativ frihet’, det vill säga: Frihet *från* yttre påverkan, som i det här fallet syftar på statliga välfärdsprogram. Den negativa friheten figurerar främst i de liberala tankegångarna där staten anses vara ett hinder för den enskilda människans att bestämma över sig själv och sitt leverne. Med den positiva friheten följer också risken för ett auktoritärt statsstyre där friheten i stället hämmas. Socialdemokratins kanske främsta och svåraste balansgång är den mellan individens och statens makt. För Sveriges del, har man ämnat lösa detta med bland andra tre grundläggande principer: Solidaritet, Den svenska modellen och Folkhemmet.

2.3. Begrepp och Definitioner

För att förtydliga analysen och därmed dess validitet, är det av största vikt att definiera och precisera annars tämligen vaga begrepp som är centrala för ämnet.

2.3.1. Solidaritet

Enligt Svenska Akademien (2009) definieras solidaritet som “känsla av samhörighet med beredvillighet att stödja och hjälpa andra människor” (s. 2904). Med den definitionen är solidaritet snarare en sinnesstämning och inte likställt med generositet eller givmildhet, som oftast används synonymt. Begreppet solidaritet har kommit till att bli djupt rotad i marxismens vokabulär, där det ofta medför en viss underton av klassförakt, eller åtminstone en underförstådd exkludering av de övre samhällskikten. Socialdemokratien har också använt solidaritetsbegreppet med denna innebörd. Dock har man med åren låtit begreppet innefatta en solidaritet mellan människor, snarare än enbart inom arbetarklassen. I föreliggande uppsats kommer begreppet solidaritet användas efter denna föreskrift.

---

⁷ Allmän Tilläggspension infördes 1960 som ett komplement till den grundläggande folkpensionen. För vidare information, se: Classon, S. (1986). *Vägen till ATP: en berättelse om den allmänna tjänstepensionens tillkomst*. Försäkringskassan.

⁸ För vidare information, se: Palm, G. (1985) En folkhemsk vintersaga. SVT Play. <https://www.svtplay.se/video/28746234/en-folkhemsk-vintersaga>

2.3.2. Den Svenska Modellen

Den svenska modellen tillskrivs som oftast olika innebörd beroende på sammanhang. Begreppet har använts till att beskriva det svenska politiska systemet i sin helhet, men också mer snävt Sveriges unika arbetsmarknadspolitik där politikerna, enligt Saltsjöbadsavtalet⁹, överlåter ansvaret för lönesättningen till fackföreningar och arbetsgivare, utan inverkan av staten. På så sätt har man delvist gjort arbetsmarknaden autonom från politiska vändningar. Samtidigt som man förväntar sig ett visst politisk engagemang hos både löntagare och arbetsgivare. Den svenska modellen är i många avseenden ett praktiskt exempel på den socialdemokratiska solidariteten, Eftersom man i fackföreningen förhandlar för hela branschens bättre villkor; det ska finnas en samhörighet mellan löntagare (Lundh, s. 145-146, 171-173, 179-180).

2.3.3. Folkhemmet

Folkhemmet har länge ansetts vara synonymt med Sveriges välfärd. Begreppet är intimt sammankopplat med socialdemokratin och i synnerhet Per Albin Hansson. Idén bakom folkhemmet är att Sveriges medborgare ska betraktas som en familj med Sverige som deras hem. Med liknelsen till familjelivet ville Per Albin åskådliggöra hur man behandlar sin medmänniska; ideellt hyser man omtanke och respekt inom den egna familjen. Förstorar man detta ideal till nationsnivå, argumenterar Per Albin att “det skall icke i det stora hemmet finnas styvbarn och kelbarn” (Ljunggren, 2008 s. 148-150). Ur det vördnadsfulla familjeperspektivet, ter sig det naturligt att omtanken bör sträcka sig längre än till den egna livsstilen; folkhemmet ska gå i arv till barn och barnbarn, därför är det med dem i åtanke man ‘rustar upp’ och ‘bygger ut’ hemmet så att de får en så trygg tillvaro som möjligt. Solidariteten och den svenska modellen är centrala för folkhemmet eftersom man genom dessa förväntas agera utefter vad som är gynnsamt, inte bara för en själv, utan även för ens nästa och i synnerhet nästkommande generation.

3. Metod

Den antagna metoden är en sammanställning av två metoder. Anledningen till detta är dels för att de valda metoderna är ett gott komplement för varandra, eftersom de belyser olika aspekter av materialet. Den andra anledningen är att möjliggöra för att materialet och forskningsfrågan ska kunna analyseras och besvaras så grundligt som möjligt.

---

⁹ För vidare information, se: Lundh, C. (2009). *Nya Perspektiv på Saltsjöbadsavtalet*. SNS Förlag.

3.1. Komparativ Idé- och Ideologianalys

Göran Bergström och Per-Anders Svärd (2019) beskriver Idé- och ideologianalys som vilande på tre aspekter: 'verklighetsomdömen', det vill säga, hur man anser samhället i realitet fungerar; 'värdeomdömen' som beskriver den moraliska övertygelser över hur man tycker samhället bör fungera, och slutligen 'handlingsföreskrifter', vilka betecknar de medel man hävdar kommer sammanföra verklighetsomdömet och värdeomdömet (s.133-135). Ur dessa kan man utläsa det ideologiska yttrandet som vilande på beskrivning, mål och åtgärd. Hörande till detta är att den beskrivningen sällan är objektiv, utan även den är färgad av ideologin. Beskrivningen av samhällets struktur och verkan ges gärna ur ett perspektiv där den egna ideologin ses som det mest rimliga ur både ett moraliskt och handlingsmässigt perspektiv.

En av de grundläggande utgångspunkterna vid en ideologianalys, hävdar Bergström och Svärd, att vara om beskrivningen av idéer är sammanhängande, konsekventa, och trovärdiga (s. 138). Dessa aspekter (och uppsatsens syfte) fordrar ett komparativt element i analysen. Att begrunda den ideologiska *utvecklingen* är således central för denna analytiska metod. Formuleringen av den ideologiska övertygelsen kan illustreras dels genom enbart en jämförelse med tidigare uttalanden, men också genom en jämförelse mellan uttalanden och handling kan man visa på medhåll och motsättning i ens ideologi. Mest lämpat för denna uppsats är den beskrivande metoden eftersom det nämnda syftet är att illustrera socialdemokraternas idéologiska yttringar, snarare än att djupare redogöra för deras effekter. Det är sammantaget med detta utgångsläge föreliggande uppsats kommer behandla den givna frågeställningen.

3.2. Komparativ Argumentationsanalys

Att Argumentationsanalysen är ett gott komplement till idé- och ideologianalysen illustreras väl genom den överlappning som finns mellan Bergström & Svärd och Boréus (2019). Det som kallas omdömen och handlingsföreskrifter i Bergström & Svärds kapitel, benämns som preskriptiva, normativa och deskriptiva teser. Den förstnämnda kategorin innefattar de teser som manar till handling, vilket överensstämmer med handlingsföreskriften. Den andra är moraliserande teser, som är snarlika värdeomdömet och den deskriptiva, som beskrivande samhällets verklighet som sammanfaller med verklighetsomdömet. Viktigt är att förtydliga att

teser betecknar den centrala tvistefrågan i en debatt och vilar på ett antal premisser (vedertagna sanningar) påståenden och slutsatser (s. 94-96, 100-101, 103).

Begreppen 'premissor', 'påståenden', och 'slutsatser' är tätt sammanhängande med den logiska argumentationsanalysen. Denna typ av analys undersöker argumentationens logos, det vill säga validiteten i ett argument genom strikt logiska kriterier. Om dessa kriterier inte uppfylls bör man avfärda argumentet. Dock förutsätter detta att mottagaren av argumentet enbart är rationell i sitt ställningstagande och inte påverkas av andra aspekter såsom ethos eller pathos, vilka betecknar talarens trovärdighet respektive budskapets känslomässiga anspelningar. En argumentationsanalys kan i många avseenden dra nytta av ett begrundande av det implicita budskapet i en argumentation, såväl som det explicita. Fördelen med detta är att man har möjlighet att mer utförligt redogöra för talarens etos och patos eftersom dessa egenskaper i större grad vilar på *hur* talaren framför sitt budskap, snarare än *vad* talaren framför i sitt budskap (Bergström & Svärd, s. 93). I föreliggande analys kommer den explicita- och den implicita argumentationen återkopplas till Esping-Andersen och Isaiah Berlins teorier likväl till de ovan nämnda kärnbegreppen: solidaritet, den svenska modellen och folkhemmet.

Till skillnad från ide- och ideologianalys, fokuserar denna typ av analys mer på det enskilda argumentet som yttras i stöd åt den övergripande ideologin. I nästa steg kan man urskilja de mest centrala påståenden som bildar argumentationens tes. Utefter denna struktur får man en överskådlig blick över de centrala tongångarna vilket, i det här fallet, framhäver Socialdemokraternas ideologiska argument för ett medlemskap i EG.

4. Material och Avgränsning

Analysen i denna uppsats är främst baserat på Socialdemokraternas partiprogram från 1975 (vilket var gällande under 1988 års valrörelse) och 1990, samt Socialdemokraternas valmanifest från åren 1988, 1991 och 1994. Dessa texter är utgångspunkter för analysen av Ingvar Carlssons uttalanden i debatter och intervjuer under samma tidsspann. Det sekundära materialet inhämtas från de övriga partiledares uttalanden, också dessa från de angivna årtalen. Även ett fåtal uttalanden från Olof Palme, gällande specifika ideologiska sakfrågor från, och i anslutning till, hans sista valrörelse 1985. Dock bör det klargöras att det sekundära

materialet är inte föremål för analysen; inkluderandet av dem är enbart ämnat bistå analysen kontext och kontrast – som en ytterligare förankring av socialdemokraternas ideologi.

Detta källmaterial motiverar sin relevans eftersom samtliga är fingervisande för partiets politiska ställningstagande och argument i respektive valrörelse. Dessa årtal har valts av anledningen att de omfattar det interna skiftet hos Socialdemokraterna, mellan Olof Palmes sista valrörelse och Ingvar Carlssons två mandatperioder. Utöver detta sammanfaller de också med Sovjetunionens fall och nyliberalismens frammarsch vilka drastiskt förändrade det politiska landskapet internationellt – också i Sverige.

Trovärdigheten av dessa primärkällor är mycket högt, av den anledningen att texterna och uttalandena är direkt hämtade från ömsom socialdemokraternas partikongresser och partiledare – således måste de betraktas som direkta formuleringar av deras ideologiska ställningstagande.

6. Historisk Bakgrund

De som med vinstbegär naggat på sådant människor ska ha gratis, de är koloradoskalbaggar på samhällskroppens potatis – Tage Danielsson.¹⁰

Folkhemmets familjetanke lägger också betoning på det kollektiva ägandet där var och en ska ha rätt att nyttja de förnödenheter hemmet erbjuder. I praktiken avser man att den skattefinansierade välfärden som medborgarna genom sitt arbete och sin skatt har bidragit till och därmed har rätt till (Ljunggren, s. 148-150). Ur idé-analytiska termer kan detta ses som en av socialdemokraternas mest centrala värdeomdömen. Detta värdeömdöme innefattar också en hög grad av dekommodifiering där det gemensamma ägandet ämnar häva människans beroende av den av den fria marknaden.

Den privata friheten är också en central del av idén om folkhemmet. När de grundläggande behoven är täckta (och så småningom mer än så), har individen både rätt och skyldighet att se efter sitt eget hem (Ljunggren, s 156-158). Friheten är politikens kanske främsta polemik; ur vilket statsstyre blir människan fri? Samtliga svar på denna frågan måste i någon mån

---

¹⁰ Citat ur revyföreställningen *Glaset i Örat*, 1973.

begrunda förhållandet mellan individ-kollektiv och rättighet-skyldighet, Dessa principer behandlas i socialdemokraternas partiprogram, vilka ligger till grund för partiets ideologi.

Kontexten för de tre valrörelserna, 1988, 1991, och 1994 bistår med historiska händelser som onekligen har färgat socialdemokraternas ideologiska utveckling. Valrörelsen 1988 var den sista som drevs under kalla krigets anspänningar. Nästkommande valrörelse sammanföll med Sovjetunionens fall, som manade statsvetaren, Francis Fukuyama, att formulera den bevingade slutsatsen att kommunismens fall innebar slutet på historien; den liberala demokratin hade vunnit maktkampen och inte längre fanns det utrymme för socialismens idéer.¹¹ Detta återspeglas även av den svenska socialdemokratin som det här året förlorade regeringsmakten, då för andra gången sedan 1932.¹² 1994 röstar man efter ett intensivt kampanjande, med liten marginal Ja, för ett medlemskap i det som efter Maastrichtfördraget kom till att heta EU. För Socialdemokraterna var detta ett synnerligen stort steg, eftersom man i det längsta har propagerat för Sveriges suveränitet och neutralitet.

6.1. Partiprogram 1975

Ur socialdemokraternas partiprogram som antogs 1975, kan man tydligt urskönja en socialistisk profil samtidigt som man tar starkt avstånd från kommunismens totalitära styre: “I de stater där den leninistiska elitprincipen råder ges inte utrymme för socialismens värden. I stället förkvävs friheten och jämlikheten. Under sådana förhållanden kan inte den gemenskap av fria och jämställda människor [...] skapas” (Socialdemokraterna, 1975 s. 4). Man visar även sitt misstyycke mot de kapitalistiska principerna där man hävdar att monetära vinster går före – och utöver – människan.

Socialdemokratin framställs som ‘navet’ för den svenska arbetarrörelsen. Arbetarrörelsen anslöt sig “som löntagare i fackföreningar, som konsumenter i kooperativa sammanslutningar och som medborgare i det socialdemokratiska partiet.” samt i längden är Socialdemokraterna navet för hela det svenska välfärdssamhället eftersom man anser att “arbetet är grunden för all välfärd” (Socialdemokraterna, 1975 s. 2). Eftersom man formulerar ett

---

¹¹ För vidare information, se: Fukuyama, F. (2006). *The end of history and the last man* (Reissue ed.). Free Press.

¹² För vidare information, se: Regeringsförvaltningen. (n.d.). *Tidigare regeringsbildningar och statsministrar*. Riksdagen.se.

<https://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/demokrati/sa-bildas-regeringen/tidigare-regeringsbildningar-och-statsministrar/>

verklighetsomdöme efter sambandet mellan arbete och välfärd, samtidigt som man anser staten ansvarig för välfärden följer slutsatsen att staten är ansvarig för sysselsättningen, vilket också framgår i partiprogrammet (s. 11, 13). Dock fordrar detta påstående också individens ansvar att engagera sig och att ta sig arbete, både för det egna välståndet men också för att bidra till den allmänna välfärden – individen har skyldighet gentemot kollektivet som i sin tur kan erbjuda och upprätthåller individens rättigheter.

Statens beskrivs (som väntat) i enlighet med Esping-Andersens socialdemokratiska välfärdsmodell med ett tydligt fokus på staten som instrument för frihet och jämlikhet. “socialdemokratin vill [...] avlägsna de ekonomiska och sociala hindren för människornas frigörelse” (Socialdemokraterna, 1975 s. 1), vilket skulle göra människan fri och kapabel att hävda sin rätt. I Socialdemokraternas kanske mest principiella värdeomdöme åberopas den positiva friheten. Förutom det som ovan nämnts underbygger man detta med att “stat och kommun har tagit ansvar för utbildning, för sjuk- och hälsovård och andra sociala tjänster. En allt större del av produktionsresultatet har [...] solidariskt fördelas efter behov”, detta har man åstadkommit eftersom “lagstiftningen formats efter deras intressen” (s. 3).

Ljunggren karaktäriserar socialdemokratin, till skillnad från socialismens dogmatiska metodik som en organisk process, det vill säga: ett levande ting, som göds av samhällets strömningar och utvecklas därefter; socialdemokratin utvecklas i symbios med samhället. Med detta i åtanke framgår det tydligt att de reformerna man från socialdemokratiskt håll lägger fram ska utformas efter medborgarnas önskemål och behov, i enlighet med Ljunggrens beskrivning (s. 165, 176). Således placeras socialdemokraternas ideologi till stor del i väljarkårens händer för att få en “fast folklig förankring” (Socialdemokraterna, 1975 s. 5). Samtidigt gör man vissa gränsdragningar för vilken politik man kan tänkas föra. Bland annat säger man att “Socialdemokratin kan inte acceptera inkomst- och förmögenhetsskillnader som betingas av [...] ekonomiska privilegier” (s. 6).

Denna modell kräver att man “trygga[r] landets självständighet” men ändå “aktivt medverka till ett konstruktivt internationellt samarbete” (Socialdemokraterna, 1975 s. 10). Sveriges självständighet är avgörande för den svenska modellens bestånd men samtidigt talar den socialdemokratiska universalismen som Esping-Andersen beskriver för ett internationellt samarbete: den logiska följden av solidaritet över klassgränserna är solidaritet över nationsgränserna (s. 1). I 1975 års partiprogram ses FN som den bästa möjligheten att uppnå

detta, även om man också förespråkar för ett djupare nordiskt- och europeiskt samarbete (s. 9, 11).

Ur ideologisk synpunkt utläses ett antal verklighetsomdömen: samhället är betingat av klassklyftor; den fria marknaden skadar människan, samt att arbete ger välfärd. Värdeömdömena, å sin sida, svarar att medborgarna och politiken bör verka för att utjämna klassklyftorna; var och en har rätt till ett arbete, och att ingen ska missgynnas av sin ekonomiska ställning. Handlingsföreskrifterna man framhäver för att åstadkomma detta är att via demokratin få en bred folklig förankring för ett reformarbete vilket ska tjäna till en effektiv omfördelningspolitik och reglera den fria marknadens ekonomiska satsningar till fler arbetstillfällen, speciellt i den offentliga sektorn, för att verka för full sysselsättning.

6.2. Partiprogram 1990

Det nya partiprogrammet påvisar relativt få och tämligen små avvikelser från det tidigare partiprogrammet. Dock är dessa omskrivningar tillräckliga för att visa på en ny, tämligen liberalare ideologi. Arbete och välfärd är fortfarande centrala, men perspektivet är inte lika färgat av den socialdemokratiska välfärdsmodell som tidigare. Man lägger mer vikt på att framhäva idéerna från 1975 ur ett internationellt perspektiv. Det är i enlighet med den socialdemokratiska universalismen som man förklarar att “det samarbetet nationerna emellan som det ömsesidiga beroendet nödvändiggör måste alla nationer ingå som jämbördiga” (Socialdemokraterna, 1990 s.1). Vidare förankras detta med hänvisning till solidariteten som värdeomdöme: “Så länge någons frihet är hotad, är allas frihet hotad; solidariteten [...] måste omfatta alla folk” (s. 2) Dynamiken mellan stat och medborgare har i mångt och mycket förstörats till att påvisa relationen mellan det internationella samfundet och nationen som dennes medborgare. De föreskrifter gällande skyldigheter och rättigheter har förlängts till nationens skyldigheter och rättigheter gentemot det internationella samfundet. Dock ska förtydligas att dessa idéer fanns även nedtecknade i det tidigare partiprogrammet, om än varken lika utvecklade eller prioriterade.

Tätt sammanhängande med solidariteten är universalismen där man framhäver behovet av solidaritet inte enbart inom arbetarklassen, utan även i alla samhällsklasser. “Arbetarklassen i ursprunglig mening har minskat i storlek. Nya yrkesgrupper växer fram i den privata tjänstesektorn, i de kunskapsintensiva företagen och inom den gemensamma sektorn. Dessa yrkesgrupper har i egenskap av löneanställda gemensamma intressen med industriarbetarna”

(Socialdemokraterna, 1990 s. 6). Socialdemokratien måste parera sin röst för att tala för arbetarklassens intressen – utan att genom sin målsättning att samhällets sociala stratifiering ska motarbetas, överge dem när de får en högre levnadsstandard (Esping-Andersen, s. 25, 65-67). Socialdemokraterna sammanfattar denna tanke med att “uppslutningen bakom folkhemstanken i det svenska samhället innebär inte, att reformarbetet är avslutat (Socialdemokraterna, 1990 s. 6).

Gällande EG-frågan, konstaterar man att “Sverige har, inom de ramar och de möjligheter neutralitetspolitiken erbjuder, ett starkt intresse av att delta i den fortsatta utvecklingen av [...] samarbetet i Västeuropa” (Socialdemokraterna 1990s. 20). Detta motiverar man enligt följande:

“Det är angeläget, att den västeuropeiska gemenskapen utformas som ett system, öppet mot omvärlden. Denna öppenhet bör gälla övriga delar av den utvecklade kapitalistiska världen. Den bör gälla de östeuropeiska länderna, också dessa en del av Europa. Den bör inte minst gälla länderna i tredje världen. Det sista är viktigt av solidaritetsskäl men också därför att så stora delar av världens ekonomiska utvecklingsmöjligheter finns i tredje världens länder” (s. 20).

Detta avviker från det tidigare partiprogrammet eftersom man nu betonar utvecklingen, och samarbetet med EG som solidariskt viktigt i det internationella perspektivet. FN var den instans man i partiprogrammet från 1975, ansåg vara den bästa samverkansform för att främja de socialdemokratiska värderingarna om människans frihet och lika värde. Vad som framstår som särskilt utmärkande från den tidigare ideologiska förklaringen, är att man tycks i viss mån försöka sammanfoga solidariteten med tredje världens ‘ekonomiska utvecklingsmöjligheter’. Detta framstår som tämligen oförenligt med dekommodifieringen, eftersom man, utöver solidariteten, inräknar ekonomiska variabler till sitt intresse för samarbete.

Trots detta ämnar Socialdemokraterna ta fortsatt starkt avstånd från kapitalismen, med samma verklighetsomdöme som tidigare: “Kapitalismens drivkraft var och är alltså strävan efter vinst [och att] upphöja denna princip till norm för hela samhällets utveckling för de enskilda människornas handlande och för värderingen av människorna” (Socialdemokraterna 1990 s. 4-5). Detta motiverar värdeomdömet “att undanröja människors beroende av enskilda

ekonomiska maktgrupper ser socialdemokratins därför som en av sina viktigaste uppgifter” (s. 1).

Dock medger man att “en internationalisering har redan ägt rum - på marknadens villkor - när det gäller kapital, arbetsfördelning, teknologi, information och massmedia.” utefter detta formulerar man handlingsföreskriften att “länderna måste emellertid samarbeta för att kunna [...] bemästra ekonomiska kriser och svårigheter”. Man är mer öppen för marknadens möjligheter att främja samhällsutvecklingen. Dessutom framstår man som mer villig att öka de marknadsliberala inslagen för att fördjupa det internationella samarbetet, vilket framgår av konstaterandet “nationell och regional inåtvändhet kan ge kortsiktiga vinster men riskerar att göra mänskligheten som helhet fattigare” (Socialdemokraterna 1990 s. 4). Vad som framstår som tämligen paradoxalt, är att man i denna nya ideologiförklaring är mindre bunden till den socialdemokratiska ideologin, för att lättare kunna kompromissa efter omvärldens föränderliga omständigheter.

6.3. Arvet från Palme

Olof Palme anses av många att vara en av den svenska socialdemokratis främste (och kanske siste) ideolog, jämte Branting, Hansson och Erlander (Linderborg, 2001 s. 108-112). Han debatterade med övertygelse för socialdemokratis förmåga att infria idealen om frihet, jämlikhet och solidaritet att genomsyra hela samhället. Palme strävade efter att återspegla det man förkunnade i sitt partiprogram: solidariteten bör inte kännas vid några gränser och att samarbete var en grundläggande förutsättning att förverkliga detta (Palme, 1985a).

I ett tal i Almedalen utvecklar Palme solidaritetens innebörd: “Vi är delar av ett världssamfund som vi inte kan frigöra oss ifrån – som vi inte bör frigöra oss ifrån” Däremot får inte samarbetet innebära att man avviker från den svenska modellen eller folkhemstanken. När de borgerliga partierna uttrycker en vilja att anpassa sig till omvärlden för att öka Sveriges konkurrenskraft sa Palme: “Vi ska vara det land i Europa som går emot strömmen!” vidare betonade Palme att Sverige är “det mest civiliserade samhälle som någonsin funnits,” eftersom det vilar på omtanke gentemot medmänniskan. Slutligen sammanfattar Palme: “Låt oss slå vakt om den svenska modellen, om välfärdssamhället [...] vi ska inte avveckla den, vi ska utveckla det [...] istället” (Palme, 1985b). Av den anledningen bör man inte frånga den politik som har åstadkommit detta.

Ett medlemskap i EG, hävdade Palme skulle innebära allt för stora eftergifter för den svenska linjen, i synnerhet Sveriges neutralitet. Likt en katolik som inte kan välja sin tro bland Vatikanens dogmer, kan inte en EG-medlem ha förbehåll för EG:s stadgar, förklarar Palme och fortsätter: “Så kan aldrig ett neutralt land som Sverige hantera utrikespolitiken”(Palme, 1981, s.6). För att behålla Sveriges trovärdighet i internationella frågor måste man stå utan förpliktelser och inflytande från andra instanser. Däremot bedyrar Palme värdet av ett samarbete med EG, vilket man fullgott redan har via bland annat EFTA (s. 4-5). Socialdemokratin ska sträva för ett djupare och bredare samarbete med EG – men inte som medlemmar.

7. Analys

7.1. Valmanifestet 1988

I 1988 års valmanifest ges stort utrymme åt inhemska frågor gällande välfärden. Än är den socialdemokratiska ideologin från 1975 framträdande. Socialdemokraterna vill att “den gemensamma sektorn ska göras effektivare” för att ge medborgarna “bättre service och mer valfrihet” (Socialdemokraterna 1988, s. 1). Att effektivisera den gemensamma sektorn, innebär att man “under 1989 sänk[er] inkomstskatten som ett första steg i en större skattereform” för att “stimulera arbete och sparande, [...] samt att åstadkomma en rättvisare fördelning mellan arbete och kapital” (s. 2). Den traditionella socialdemokratiska uppfattningen brukar inte innefatta skattesänkningar för att stimulera välfärden. Det är annars en liberal hållning att man genom låga skatter kan öka konsumtionen och därmed produktionen och antalet arbetstillfällen (Bonoli et al. s. 92, 94-95). Samtidigt hävdas dessa åtgärder verka för en mer solidarisk omfördelningspolitik, vilket ligger nära den socialdemokratiska ideologin.

Den utlovade skattesänkningen, ska inte stå emot socialdemokraternas beslutsamhet att “också under den kommande valperioden bekämpa arbetslöshet och klassklyftor” (Socialdemokraterna 1988 s. 1). Viljan till en högre valfrihet, sammanfaller med socialdemokraternas ekvilibristiska förhållningssätt till stat och individ – eller den positiva-respektive den negativa friheten. Dock propagerar man för en utvidgning av den positiva friheten och folkhemstanken genom att lova en sjätte semestervecka, förlänga föräldraförsäkringen och en stor satsning på kulturverksamhet (s 1-2). Således ombesörjer

man också sådant som står utanför människans grundläggande behov, med uppfattningen att man i egenskap av den paternalistiska staten inte bara ansvarar för ekonomins välstånd, utan även människors välmående.

Angående Sveriges internationella profil, fortsätter man utefter det antagna partiprogrammet och Palmes linje att “fördjupa det nordiska samarbetet och utveckla Sveriges förbindelser med hela det övriga Europa för att lösa gemensamma problem” (Socialdemokraterna 1988, s. 2). Däremot berör man inte vidare om denna fördjupning innebär en vilja till medlemskap i EG. Eftersom inget annat nämns, kan man anta att socialdemokraternas avståndstagande mot ett medlemskap, kvarstår – också det i enlighet med partiprogrammet och Palmes linje.

7.1.1. Valrörelsen 1988

Samhället blir aldrig färdigt – Ingvar Carlsson¹³

1988 jobbade man enträget med att profilera sig som ett miljövänligt parti, eftersom man märkte att Miljöpartiet steg i opinionen, vilket hotade urholka den socialdemokratiska väljarkåren. Dock rådde det en osäkerhet om partiets linje; detta var Ingvar Carlssons första kandidatur till statsministerposten, trots att han då hade innehaft ämbetet i ett och ett halvt år. Mordet på Olof Palme omprövade inte bara socialdemokraternas ideologi, utan även hela Sveriges politiska landskap. Ingvar Carlsson uttryckte tydligt att han inte hade några anspråk på statsministerposten. Ändå tvingades han över en natt anta rollen som Socialdemokraternas och Sveriges ledare (Kratz, 1996 s. 16-17, 19-22, 43-45).

Ingvar Carlsson var på intet sätt okänd som politiker när han blev statsminister 1986. Vad som däremot var okänt var vilka ambitioner han hade för socialdemokratin, eftersom han aldrig avsåg att leda partiet. Med hänvisning till det presenterade valmanifestet byggde man sin politik på en redan utarbetad socialdemokratisk linje – att bygga ut välfärden. Ingvar Carlsson kungör miljöfrågan som folkhemmets fjärde utmaning, efter införandet av rösträtten, ATP, och upprustningen av den gemensamma sektorn:

---

¹³ Citat ur radioprogrammet: *Partiledarutfrågning inför valet*. 1988 I referenslistan under Carlsson, I. (1988a).

“Nu har vi fått ett fjärde uppdrag: Att se till att våra barn och barnbarn ska få renare luft, rent vatten, friskt hav och skog som växer. Vi ska klara det uppdraget också! Vi ska bli ett ännu bättre miljöparti och på det sättet, leva upp till de krav som människorna har” (SVT, 1988).

Som Ljunggren beskriver har man inom Socialdemokraterna, ambitionen att bistå med mer än det som traditionellt inräknas i välfärd. Miljöfrågan i denna valrörelse är ett sådant exempel. Rätten till frisk luft, bördig jord, och klart vatten är den nästa utökningen av den positiva friheten man stävar efter. Dock blir hållningen gentemot den positiva friheten mer diffus under den politiska debatten.

Ingvar Carlsson talar ofta om att man kommer föra en traditionell socialdemokratisk reformpolitik – en politik för alla inte bara några. Genom att argumentera utefter *argumentum ad antiquitatum*,¹⁴ det vill säga, att åberopa den politiska traditionen av socialdemokratiskt styre, ingjuter man både pondus åt sina argument och förtroende för sin politik. Kruxet förblir då den politik man för, inte längre faller i linje med sin tidigare ideologi – samtidigt som man framhäver traditionen i sin sak. Jämte detta ligger det stort fokus på begreppet 'ansvar'; Socialdemokraterna är beredda att fortsätta ta ansvar för Sverige. Ansvarstagandet är både en del av deras syn på rättighet och skyldighet, samtidigt som man erinrar väljarkåren om sin paternalistiska omtanke (Ljunggren. s. 158).

Än så länge är man negativt inställd till ett medlemskap i EG, med hänvisning till suveräniteten, neutraliteten och bestämmanderätten, som framgår i partiprogrammet från 1975. På samma grund, är man dock inte emot ett gott samarbete med EG. Socialdemokraterna formulerar den deskriptiva tesen att handelsavtalet EFTA redan erbjuder alla de samarbetsformer man är intresserade av: fri rörlighet av varor, tjänster, personer och kapital.¹⁵ Utöver detta hänvisar Ingvar Carlsson också att man även är med i Europeiska Rådet¹⁶ (SVT, 1988) och har ett profilerat samarbete med FN. Att satsa på att utöka och fördjupa relationerna i dessa instanser, är att föredra över ett medlemskap i EG, på grund av deras effektivitet och genomslagskraft.

---

¹⁴ För vidare information, se: Cline, A. (2019). Appealing to tradition fallacy - who even needs the new stuff? ThoughtCo. <https://www.thoughtco.com/appeal-to-age-fallacy-250345>

¹⁵ European Free Trade Association och dess 'fyra friheter.' För vidare information, se: EFTA. (2021). *Policy areas* | European free trade association. <https://www.efta.int/EEA/Policy-Areas-2422>

¹⁶ Europeiska Rådet betecknar vid den här tiden ett mötesformat av europeiska statsöverhuvuden och blev först ett formellt organ i samband med Maastrichtfördragets undertecknande 1992. För vidare information, se: Cini, M., & Borragán, N. P. (2019). *European union politics* (6 uppl.). Oxford University Press.

Dessa ståndpunkter är konsekventa med socialdemokraternas ideologiska förkunnande i deras partiprogram. Ingvar Carlsson ställer sig nära den socialdemokratiska välfärdsmodellen: man betonar arbetarna och arbetsmiljö och att det är statens skyldighet att garantera rätten till arbete, vilket man finansierar genom ett högt skattetryck och ett försvårande för skatteflykt. Samtidigt argumenterar man normativt att man inte är beredd att äventyra den dynamik man har skapat via den svenska modellen genom en anslutning till EG.

Socialdemokraterna som har den positiva friheten väl utvecklad i deras ideologi, förespråkar okaraktäristiskt negativ frihet på den här punkten; man inte är villig att ingå i ett system som delvis överordnas det nationella styret. Sverige ska vara fritt att verka efter egna behov och behag, utan överstatliga tillrättavisanden – frihet från EG. Verklighetsomdömet i den här frågan är att EG är ett hot mot den egna suveräniteten. Värdeomdömet är att inget ska få äventyra folkhemstanken eller den svenska modellen. Handlingsföreskriften blir att i fortsättningen stå utanför EG.

7.1.2. Tredje Vägens Politik

Vi ställde ut konkreta löften – som sedan måste svikas – Kjell-Olof Feldt¹⁷

Efter att återigen vunnit makten i valet 1982, var Socialdemokraterna mer benägna att rannsaka den politik som hade kostat dem regeringsposten 1976 och 1979. Man övertog också ett stort budgetunderskott, vilket gjorde att man inte ansåg sig ha råd med vidare reformer. Motsägande den socialdemokratiska ideologin, började man se den svenska statsapparaten som allt för stor och byråkratiskt, vilket hindrade tillväxten (Linderborg, 2001 s. 358-359). Borgarnas regeringsperiod kom till att bli den mest emfaserade anledningen till socialdemokraternas ändrade finanspolitik.

I en utfrågning i Sveriges Radio medger Ingvar Carlsson att man medvetet har ökat samhällsklyftorna. Detta ansåg man vara nödvändigt för att vända krisen och få fart på ekonomin. Man höjde investeringarna till industrin med 70% vilket medförde att aktievärdet gick upp och gav stor avkastning åt industriägarna (Carlsson, 1988a). Som uttryckligen skrivs i deras partiprogram, skulle Socialdemokraterna aldrig medverka till ökade klassklyftor

---

¹⁷ Citat ur: Feldt, K-O. (1991). *Alla dessa dagar... :I Regeringen 1982-1990*. Norstedts.

(Socialdemokraterna 1975 s. 1, 10), ändå har man medvetet gjort precis det, allt utefter den ständigt omtvistade devisen: 'ändamålen helgar medlen'. Dekommodifieringen som ständigt har varit närvarande i socialdemokratins, har fått stå tillbaka för att vända den ekonomiska trenden, vilket också verkar motsätta sig principen att människan går före vinst. Detta framkommer även i Sven Olssons (1993) redogörelse för hur Sveriges välfärdssystem utvecklades under 1980-talet. Olsson framlägger dels den dåliga ekonomin som tvingande för denna omställning; skattetrycket hade nått sin övre gräns och blev istället kontraproduktivt för samhällsutvecklingen (s. 194-195, 246-248).

Som kompensation för de ökade samhällsklyftorna, förespråkar Carlsson en skattesänkning där en årsinkomst på 80 tusen kronor skulle erhålla mellan 750 och 850 kronor mer per månad, medan en årsinkomst på 300 tusen skulle innebära en skattelättnad på ungefär 7 500 kronor per månad. När de intervjuade journalisterna ifrågasätter om detta verkligen är socialdemokratisk politik, svarar Carlsson att det i varje fall ligger långt ifrån vad Moderaterna har föreslagit. Vad som förefaller som en orättvis skattesats enligt journalisterna, försvaras med motiveringen att de som tjänat 300 tusen per år, har betalat tre tusen kronor mer i skatt på grund av inflationen, och därmed ska kompenseras med en skattelättnad (Carlsson, 1988a) Detta synsätt ligger tämligen avlägset från den socialdemokratiska välfärdsmodellen. Snarare visar den på det konservativa synsättet där förmånerna baseras på ens tidigare arbete och inbetalda skatt (Esping-Andersen s. 27, 48, 50-51).

Den tredje vägens politik utarbetades i ledning av dåvarande finansminister, Kjell-Olof Feldt. Namnet betecknade en blandning av marknadsliberala och socialistiska idéer (Olsson, 1993 s. (355-356, 364-367), vilket i sig inte går emot den socialdemokratiska välfärdsmodellen, eftersom den, enligt Esping-Andersen, befinner sig på en skala. Dock visar den tredje vägens politik att man är i stånd att ändra sin positionering närmare det liberala välfärdssystemet.

Feldts ursprungliga förhållningssätt låg nära den socialdemokratiska idén om dekommodifiering via en expansiv skattepolitik; skatterna skulle betala samhällsreformen – istället för marknaden – för att minimera risken att människor hamnade efter företagets likamedtecken; människor får kosta men inte säljas. Sedermera avvek Socialdemokraterna från denna principen, när man (som ovan nämnts) ansåg att vidare beskattning skulle bli en hämsko för samhället och man istället arbetade för att minska inflationen hellre än arbetslösheten (Olsson, s. 246). I hårda ordalag argumenterar Ingvar Carlsson att “hata

inflationen – är en viktig uppgift” (Carlsson, 1988b). Journalisterna i Sveriges Radio, påpekar för Ingvar Carlsson att Socialdemokraterna tidigare har kritiserat borgarna för deras paroll: “Tillväxten ska betala reformer”, men att man nu själva har antagit den. Carlsson slår ifrån sig den antydda tvetydigheten med att “deras problem är att de inte hade någon tillväxt”, och att Kjell-Olof Feldt inte har ändrat finanspolitiken i realiteten; det har alltid handlat i grunden om att ha en balanserad budget (Carlsson, 1988a). Metoderna är således inte lika principiellt viktiga.

Motstridigt till både partiprogram, valmanifest och socialdemokratisk tradition konstaterar Ingvar Carlsson att det är omöjligt att styra Sverige om man rättar sig efter Sifo-undersökningar. Socialdemokraterna som framställer sig som partiet med ‘örat mot rälsten’, det vill säga, att genom pragmatism och debatt rätta sig efter folkets viljor och behov – avfärdar att 82% av medborgarna vill ha en momssänkning på livsmedel (Carlsson, 1988b). Balansgången mellan ideologisk övertygelse och folkets vilja är ständigt överhängande i den här typen av debatter och beslutsfattande. Dessutom tycker Carlsson att frågan är illa ställd; gemene man svarar oftast ja om man blir tillfrågad om man är för en skattesänkning – utan specifikationer om vad det innebär i realiteten (Carlsson, 1988b).

Utifrån Esping-Andersens teori om de tre välfärdssystemen som varande på en graderad skala, ser man att med den tredje vägens politik flyttar sig Socialdemokraterna allt mer åt det liberala tänkandet. Detta understryks också med hänvisning till att Feldts reformer bland annat möjliggjorde för en privatisering av tidigare statliga företag. Den statliga välfärden började i samband med detta dels få privata alternativ samt även decentraliseras. 1980-talet var också den tid då nyliberalismen fick fotfäste med Thatcher och Reagan.¹⁸ Sverige var inte immun från dessa idéströmningar och på grund av detta kunde man se den växande oenigheten mellan partierna men också inom socialdemokratin. Uppfattningen om socialdemokratin som förlegad växte allt mer ur denna kontext (Olsson, 264). Det är på grund av detta man anser sig tvungen att göra de eftergifterna på den positiva friheten, dels till förmån för en starkare ekonomi, men också i ett försök att behålla opinionen och regeringsmakten.

---

¹⁸ För vidare information, se: Prasad, M. (2006). *The politics of free markets: the rise of neoliberal economic policies in Britain, France, Germany, and the United States*. Oxford University Press.

7.1.3. Rosornas Krig¹⁹

Till följd av den tredje vägens politik och nyliberalismen, uppstod det mellan slutet av 1980-talet och början av 1990-talet en politisk och ideologisk splittring i det Socialdemokratiska partiet. Främsta motståndare till Feldts finanspolitik fann man inom fackföreningsrörelsen, som ansåg att man hade gjort allt för stora avkall på klassklyftornas utjämnande och att denna politik stod nästan som en motpol mot socialdemokraternas traditionella åsikter. I synnerhet växte oenigheten mellan LO:s dåvarande ordförande, Stig Malm och Kjell-Olof Feldt. Kritiken från Stig Malm blir då än mer problematiskt, eftersom LO ansågs företräda och dessutom bestod till största delen av socialdemokraternas kärnväljare (Linderborg, s. 158-160, 248-249, 361).

Till svar på kritiken och oron över splittringen i partiet, argumenterar Carlsson för socialdemokraternas starka handlingsförmåga, genom att framhäva att man har vänt den ekonomiska trenden, och att man återigen har "Moder Svea på fast mark" (SVT 1988). Utöver detta tillbakavisar Carlsson också anklagelserna om svek gentemot den socialdemokratiska ideologin: "Vi kan räta på ryggen, vi kan se väljarna i ögonen" (Carlsson, 1988b). Kritiken påstår Carlsson grunda sig på att folk ställer "mycket höga moraliska krav" på regeringen, vilket man anser är bra. Det implicita argumentet framhåller en normativ tes som säger att Socialdemokraterna är ärliga och moraliska i sin politik. Carlsson fortsätter att argumentera att Sverige har, tack vare Socialdemokraterna, en balanserad budget, vilket gör att man nu har råd med reformer. Detta påstår man "det är en återgång till gammal traditionell socialdemokratisk reformpolitik", trots gav indikationen att man inte lägger samma ideologiska värde i finansieringen, eftersom man dels prioriterar inflationen över arbetslösheten vilket försvagar dekommodifieringen samt att man genom detta har medvetet orsakat växande klassklyftor vilka stärker den sociala stratifieringen (Carlsson, 1988b).

7.2. Valmanifestet 1991

Den socialdemokratiska reformismen och pragmatismen tar allt större plats i detta valmanifest: "Vi vill skapa förståelse för behovet av en handlingskraftig demokrati som förmår att anpassa politiken efter nya förutsättningar" (Socialdemokraterna, 1991 s.1). Det nyantagna partiprogrammet från 1990 är, i sig, en indikation på ett ideologiskt skifte – annars hade ett nytt partiprogram inte varit nödvändigt. Den något paradoxala hållningen (som

---

¹⁹ För vidare information, se: Bengtsson, H. A. (1999). *Rosornas krig (s)pökar ännu*. Folket. <https://web.archive.org/web/20110826210714/http://folket.se/asikter/ledare/1.135315>

nämnts ovan) att man i enlighet med socialdemokratiens ideologiska pragmatism, inte ska låta sig bindas allt för hårt vid den socialdemokratiska ideologin, gör det lättare att avfärda ideologisk diskrepans i sin politik, eftersom man betonar sin kompromissvilja – vilket är en del av sin ideologi.

Ett exempel på diskrepansen mellan ideologi och politik är att, trots att man medgav i valrörelsen 1988 att man medvetet ökade klassklyftorna, påstår man vidare i manifestet att man har lyckats motverka de ökade löneskillnaderna. Som man dessutom argumenterar för att det borgerliga blocket orsakade under sin regeringsperiod (Socialdemokraterna, 1991 s. 1). En annan motstridighet från föregående valrörelse är att man nu är för en momssänkning på livsmedel, som en del av den generella finanspolitiken: “minska skatten på arbete och höja den på kapital” (s. 2-3). Ändå framhåller man genom detta en tydlig socialdemokratisk omfördelningspolitik (Esping-Andersen, s. 25, 27-28,), vilken ska bistå en reformering av välfärdssamhället, där resurserna inte ska minskas – men rationaliseras (Socialdemokraterna, 1991 s. 2).

Beträffande EG, påvisar Socialdemokraterna en tydlig ändring från den tidigare hållna linjen. Sveriges neutralitet och suveränitet, har varit de primära reservationerna man har hänvisat till när det gäller ett medlemskap i EG. Utöver detta har man ansett att samarbetet är fullgott genom EFTA-avtalet. Så är inte längre fallet: “Ett svenskt medlemskap i EG liksom vårt engagemang för hela Europas utveckling och för de fattiga folken står i samklang med en god svensk-tradition av internationalism och solidaritet” (Socialdemokraterna, 1991 s. 3). Här åberopas en långtgående paroll för Socialdemokraterna, nämligen att solidariteten inte känns vid några gränser. Därför framställer man den ömsom preskriptiva ömsom normativa tesen att det är Sveriges moraliska ansvar att gå med i samarbetet för att verka för rättvisa åt de utsatta. Det är med hänvisning till samma solidaritet och universalism som man nu når en annan slutsats gällande dess tillämpning:

“Vår vilja att sätta rättvisan i centrum får inte göra halt vid Sveriges gränser. Vårt beroende av utvecklingen i Europa ökar. Då måste vi också få inflytande över de beslut som styr denna utveckling. Sverige kan spela en viktig roll för att främja framsteg mot arbete, ökad rättvisa [...] i Europa. Vi har ett särskilt ansvar att bidra till en god ekonomisk och social utveckling och till att befästa demokratin i de från kommunismen befriade länderna” (s. 2).

De ideologiska värdeomdömena som hindrade ett medlemskap i EG, på grund av neutralitets- och suveränitetsprincipen har omvärderas till att inte längre stå i vägen för en medlemsansökan. Tvärtom anser man att dessa principer i själva verket kan stärkas genom ett inträde i EG.

7.2.1. Valrörelsen 1991

Vi Socialdemokrater kan ibland vara lite tröga, men när vi väl har bestämt oss så driver vi frågorna med väldig kraft – Ingvar Carlsson²⁰

Vid 1991 års valrörelse hade Socialdemokraterna antagit ett nytt partiprogram som lade mycket större vikt på det internationella samarbetet. Socialdemokraterna och det borgerliga blocket har nu enats om att ett EG-medlemskap var gynnsamt för Sverige. Dock upphör enigheten där. Sveriges roll i EG blir nu central för valrörelsen. Det borgerliga blocket under ledning av Carl Bildt anser att Sverige bör anpassa sin politik till Europa; man bör frångå den svenska exceptionalismen med det höga skattetrycket och den reglerade marknadsekonomin, till att mer likna de övriga statskicken i Europa (SVT, 1991a). Socialdemokraterna, å sin sida, argumenterar för att den svenska välfärdsmodellen är något som länge har förundrat omvärlden. Således bör man i ett medlemskap framhäva det svenska systemet som en förebild för de övriga länderna i Europa (Carlsson, 1991b). Argumentet innefattar också det ideologiska värdeomdömet om den gränslösa solidariteten och universalismen som tidigare nämnts. Moderaterna vill anpassa sig till EG “Bildt är mest intresserad av kapitalets Europa”

I partiledarnas slutdebatt 1991 inleder Moderaterna avsnittet angående EG med ett konstaterande att man var ensamma om att vilja gå med i EG 1988, och att Socialdemokraterna var då mycket negativt inställda till medlemskap. “Moderaterna har kunnat visa vägen” att EG är “möjligheten till en frihet och välfärd för alla på 90-talet”, hävdar Carl Bildt (SVT, 1991a).

Ingvar Carlsson ämnar påvisa sin handlingskraft genom att argumentera: “Jag har tagit ansvar när möjligheten för ett svenskt medlemskap öppnades så tog jag initiativet – jag drev det så snabbt så Carl Bildt tyckte att det gick för fort”. Moderaterna och Socialdemokraterna tycks snarast försöka överträffa varandra i den entusiasm man visar för EG. Anledningen till detta

---

²⁰ Citat ur TV-programmet: *Val-88: Riksdagspartiernas slutdebatt*. 1988. I referenslistan under SVT. (1988).

är möjligen att man inom Socialdemokraterna har ett behov att hävda sig som det progressiva parti som lyhört formulerar och driver sin politik.

Samtidigt undermineras Carlssons argumentation om socialdemokraternas handlingskraft när Lars Werner, partiledare för Vänsterpartiet, tillika regeringsstöd åt Socialdemokraterna, säger att han kommer arbeta för att förhindra “den smygande anpassning till EG” man anser pågår bland de övriga partierna. Tidigare under valåret påstod Ingvar Carlsson att “Bildt är den enda moderatledaren som inte orkat hålla rent åt höger”, eftersom de inte har uteslutit ett samarbete med Ny Demokrati (Carlsson, 1991a). Borgarna riktar nu samma kritik mot Socialdemokraterna och frågar om de “håller rent åt vänster” (SVT, 1991a).

Samverkan med Vänsterpartiet ömsom hjälper och stjälper socialdemokraternas ideologiska yttringar. Som Carlsson säger, har man “alltid tagit en fight med kommunisterna när det behövts, det är ideologiskt klart om vår ståndpunkt” (SVT, 1991a), ändå har man haft ett långtgående samarbete med Vänsterpartiet, som i anslutning till valet 1991 strök tillägget ‘kommunisterna’ ur partinamnet.²¹ Anspelande på detta, förklarar Bildt att Moderaterna (och liberalismen som helhet) “fick rätt”, eftersom de socialistiska diktaturerna i Europa har fallit. På grund av detta hävdar man att socialismen är förlegad och i längden, även socialdemokratin som helhet; Ingvar Carlssons regeringsalternativ med stöd av Vänsterpartiet, ligger varken i samtidens- eller framtidens intresse.

Moderaterna argumenterar jämte socialdemokraternas anknytning till Vänsterpartiet att de har drivit en okarakteristisk högerpolitik, när statssekreteraren för Socialdepartementet, Sture Korpi, uttryckte att: “Varje avvecklad ålderdomshemsplats ser vi som en seger” (SVT, 1991a). Detta menar man antyder på att Socialdemokraterna har övergett folkhemstanken, i varje fall som den ursprungligen var formulerad där solidariteten och paternalismen skulle vara en garant genom hela livet (Ljunggren s. 148, 158).

Socialdemokratin behöver nu försvara sin ideologi från båda sidor av den politiska skalan. Arbetsmarknadsminister, Mona Sahlin gör detta delvist med hänvisning till behovet att anpassa sig till föränderliga omständigheter. Ett exempel på dessa föränderliga omständigheter, menar Sahlin, är att man i Öststaterna har inlett en strävan efter demokrati

---

²¹ För vidare information, se: Nationalencyklopedin. Vänsterpartiet.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/v%C3%A4nsterpartiet>

och nedrustning efter kommunismens förtryck, eller att Sverige nu har möjlighet att ingå i det Europeiska samarbetet. Sahlin sammanfattar med konstaterandet: “Ja, det är nya tider nu, patron”.²² Dock med reservationen att “det är nya tider, men det är inte nya problem” (SVT, 1991a). Komplementerande Sahlins påstående, tillägger Ingvar Carlsson ett normativt argument som talar emot borgarnas nyliberala förslag att lösa dessa problem: “Stackars svenska folk om ett borgerligt fyrparti-alternativ vore det enda alternativet” (SVT, 1991a).

Ingvar Carlsson hävdar att valet handlar om jämlikhet, därför bör man “inte [ta] tryggheten och rättvisan för given”. Det implicita argumentet är att nyliberalismen, som borgarna företräder, är en fara för folkhemmet, solidariteten, och den svenska modellen, eftersom dessa principer och ideal härstammar från- och vilar på socialdemokratiens politik. Mona Sahlin, förtydligar detta mer explicit: “Socialdemokratisk politik handlar om att vi gemensamt arbetar ihop resurser som vi sedan kan fördela på ett rättvist sätt” (SVT, 1991a)

Dock har man efter Feldts reformer, i viss mån, undergrävt sin position, eftersom man har medgett att man dels har aktivt bidragit till en försämring av dekommodifieringen, och i samband med detta stärkt samhällets sociala stratifiering (Carlsson, 1988a). Carl Bildt sammanfattar detta med att argumentera att det är socialdemokraternas “historiska misslyckande med tredje vägens politik har lett hit”. Folkpartiets partiledare, Bengt Westerberg, är än mer vågad i sin kritik när han refererar till socialdemokraternas valaffisch från föregående valrörelse där det stod: “Jag är så hjärtligt trött på egoismen”. Den parollen, menar Westerberg, finns inte längre kvar (SVT, 1991a). Socialdemokraterna har avsatt sig folkhemmets ombesörjande solidaritet och paternalism, till förmån för det man i sin ideologi har svurit sig att motarbeta

Ingvar Carlsson vidhåller att man alltid inom socialdemokratin “står för en solidaritetspolitik”, till skillnad från de borgerliga partierna som man anser utgör ett hot mot den svenska välfärden. Dels på grund av deras nyliberala politik, men också deras oförmåga att enas i sin politik; “Högeralliansen är borta” (SVT, 1991a). Implicit kan man utläsa en vilja att skyla den interna splittring inom Socialdemokraterna som under en längre tid har varit en följetong, både i media och i den politiska debatten. För att återigen understryka

---

²² Referens till TV-serien: *Hedebyborna*, 1978- 1982.

socialdemokratins proaktivitet, sammanfattar Ingvar Carlsson sitt argument med att “en stark socialdemokratisk regering är vad Sverige behöver”. (SVT, 1991a).

7.2.2. Ny Demokrati

*Jag hatar bidrag över huvud taget: Jag föredrar avdrag – Ian Wachtmeister*²³

Som ovan redogjorts för, lade man tämligen stor vikt vid att hålla rent åt höger, respektive vänster i det politiska samarbetet. Till skillnad från borgarnas kritik att man inom socialdemokratin under längre tid har genomdrivit sin politik med hjälp av kommunister, vilar Ingvar Carlssons kritik på borgarnas samarbete med det nybildade partiet, Ny Demokrati, som under valrörelsen visade sig vara en konkurrent för både borgarna och Socialdemokraterna. Med Ny Demokrati, tvingades båda blocken att i viss mån anpassa sin politik och argumentation till dem. Eller som Ingvar Carlsson konstaterar i en intervju om läget inför valet att “vinden har ju vänt” (Carlsson, 1991a).

Inför duellen mellan Carl Bild och Ingvar Carlsson, 1991 fördes uppmärksamheten till det nya partiet. Dåvarande Justitieminister, Anna-Greta Leijon, framlägger att hon finner huvudsakligen tre anledningar till bildandet av missnöjesparti: Man har varit utan missnöjesparti i Sverige längre än i jämförelse med andra länder; politiska förändringar i omvärlden såväl som i Sverige och slutligen “Partiernas budskap har varit otydligt – man har inte nått fram till folk riktigt” (SVT, 1991b). Den förre Moderatledaren, Ulf Adelsohn utvecklar: “Alla partier gör fel när det dyker upp ett nytt politiskt parti, därför att det visar ju att de partier som finns har inte fångat upp alla strömningar” (SVT, 1991b).

Valrörelsen 1991 kom till att till stor del att handla om de etablerade partiernas bemötande till det nya missnöjespartiet, under ledning av Bert Karlsson och Ian Wachtmeister. Partiet fick snabbt medhåll i opinionen,²⁴ vilket tvingade de övriga partierna till att ta ställning till ett eventuellt samarbete med dem. Ingvar Carlsson medger att missnöjet som Ny Demokrati uttalar är delvis berättigat, men att ett “missnöjesparti har aldrig hjälpt löntagarna” (Carlsson, 1991a). Det implicita argumentet är återigen en referens till den etablerade socialdemokratin

---

²³ Citat ur radioprogrammet: *Inför valet*. 1991. I referenslistan under Wachtmeister, I. (1991).

²⁴ För vidare information, se: Fokus. (2021). *30 år efter partiets bildande: Här är den siste tappre nydemokraten*. Fokus.

<https://www.fokus.se/andra-kammaren/30-ar-efter-partiets-bildande-har-ar-den-siste-tappre-nydemokraten/>

som något positivt, just av den anledningen att den är vedertagen och beprövad, och därmed har auktoritet på området.

Ny Demokrati utlovade 'drag under galoscherna', det vill säga: nya krafttag i politiken. Karlsson och Wachtmeister sa sig företräda 'verklighetens folk' (Wachtmeister, 1991) – således uppstod det en konkurrens mellan dem och Socialdemokraterna i företrädelserna för folkets vilja. Bert Karlsson förklarar att 'vanligt folk' är ens beteende och attityd, med Ingvar Kamprad som exempel: han är miljardär, men jobbar ändå på IKEAs lager vid behov (Karlsson, 1991). De etablerade partierna har försummat folkligheten i folkhemmet, eftersom det finns en diskrepans mellan den politik man för och medborgarnas behov (Olsson, s. 275-278).

Som ovan nämnts yttrades denna kritik även internt i det socialdemokratiska partiet, och banade vägen för den tredje vägens politik. Feldt som var upphovsman för denna finanspolitik, utkom under valrörelsen med sina memoarer²⁵ där han medgav att socialdemokraterna hade misslyckats med den tredje vägens politik. Detta spelade både de borgerliga partierna – och Ny Demokrati – i händerna (Linderborg, s. 360-361). Wachtmeister anspelar också på den stora splittringen inom Socialdemokraterna med hänvisning till LO-ordförande, Stig Malms ord: "Välkommen, Bengt!" vilket syftar på Folkpartiets Bengt Westerberg. Splittringen mellan fackföreningsrörelsen och Socialdemokraterna har mycket stor påverkan på Socialdemokraternas legitimitet som arbetarparti.

Som starka motståndare mot socialismens och socialdemokratins principer, utmålar Karlsson och Wachtmeister Socialdemokraterna som irrationella och verklighetsfrånvända, eftersom man anser att de är bundna vid en redan utdömd ideologi. Ian Wachtmeister driver detta till sin spets när han förklarar att Sverige blir "ett socialt U-land" om socialdemokratin får fortsätta att regera. Ny Demokrati, som entusiastiska förespråkare av EG, argumenterade ofta genom en jämförelse mellan Sverige och övriga Europa där man pekade på Sveriges avsevärt högre skatter: "Skattesatserna i Europa ligger på 40%. Varför i helskotta ska vi då ha 57 [%]" (Wachtmeister, 1991). Tillsammans med de övriga borgerliga partierna formulerar man här det normativa argumentet att Sverige bör anpassa sig till EG.

---

²⁵ För vidare information, se: Feldt, K-O. (1991). *Alla dessa dagar... : I Regeringen 1982-1990*.

Dock var man inom Ny Demokrati än mer drastiska i de metoder man förespråkade. Bland annat ville man lägga ned 100 statliga verk samt avveckla landstingen (Karlsson, 1991). Ian Wachtmeister utvecklar detta genom att framhäva den, i hans tycke, lamslående byråkratin som hämmar den ekonomiska utvecklingen; för att få bukt på detta, måste Sverige anamma marknadsliberala reformer med motiveringen: "konkurrensen sänker alltid kostnader, konkurrensen höjer alltid servicen" (Wachtmeister, 1991).

Motargumentet från Socialdemokraterna är inte lika resolut som tidigare, men innefattar ändå en vilja om att *exportera* den svenska folkhemstanken till EG och övriga Europa. Ingvar Carlsson ställer sig frågan hur Socialdemokraterna bäst kan framföra sina idéer: själva eller tillsammans? Svaret ses som av en naturlighet vara i samspel med andra socialdemokrater i Europa. Dock betonar Ingvar Carlsson att för att lyckas med detta, förutsätter man en socialdemokratisk valvinst runtom i Europa (Carlsson, 1991a). Således framställer man sig både handlingskraftig men ändå beroende av den generella socialdemokratins framgång och därmed belyser man både socialdemokraternas pragmatism, solidaritet och universalism.

7.2.3. Inlämnandet av Medlemsansökan i Haag

På presskonferensen inför det formella inlämnandet av ansökan om EG-medlemskap, uppger statsminister, Ingvar Carlsson att 90 % av Riksdagen står bakom ett medlemskap. Skälen till detta anser Carlsson vara trefaldiga: Sverige delar EGs långsiktiga mål om fred och demokrati i Europa; Sverige vill vara med att utforma "det nya Europa" efter kalla krigets slut; slutligen skulle ett medlemskap vara gynnsamt för Sverige och Sveriges folk. Ingvar Carlsson medger att han inte kunde föreställa sig att Sverige skulle lämna in en ansökan om medlemskap bara för ett år sedan, dock tillägger han att beslutet inte är förhastat, som en reporter antyder. Motiveringen till detta är att EG-frågan har debatterats i årtionden i den svenska politiken (Carlsson, 1991b). Ingvar Carlsson har rätt i detta påstående, men vad som anses förhastat är socialdemokraternas till synes hastiga vändning i frågan, i jämförelse med tidigare valår, där man ansåg sig redan ha ett adekvat samarbete med EG.

Sveriges autonoma ställning har, som sagt, alltid varit en hjärtefråga för Socialdemokraterna, vilket tydligt framgår av deras partiprogram, valmanifest och tidigare uttalanden i frågan: "Sverige bedriver en oberoende politik, som håller oss utanför allianser i fredstid och neutrala

i krig. Vi har bekräftat vår beslutsamhet att inte ens under starkt yttre tryck frångå denna linje", som Olof Palme uttryckte det. (Palme, 1983, sid 5-6). Med detta som bakgrund undgår det inte reportrarna närvarande vid presskonferensen att det nu råder en viss tvetydighet i socialdemokraternas hållning till neutralitetsprincipen. På frågan om man nu har frångått denna princip, försäkrar Ingvar Carlsson att Sveriges neutralitet är förenligt med ett medlemskap i EG. Man nådde denna slutsat efter noga eftertänksamhet och debatt (Carlsson, 1991b) därmed har man omvärderat sin position.

Samtidigt framhåller Carlsson att Sverige har inte alltid *de facto* varit neutralt med hänvisning till konflikterna i Vietnam, Irak, och Sydafrika (Carlsson, 1991b). Även om det finns belägg för detta argument, är det ändå en indikation på en förändrad linje. Dessutom återger man en ny syn på Sveriges neutralitet där man hävdar att man i själva verket inte har varit neutralt mer än i en formell mening. Med den infallsvinkeln är det lättare för Socialdemokraterna att tumma på neutralitetsprincipen, eftersom man menar att den aldrig har efterföljts i realiteten. På så sätt skyddar man sig från att ge intrycket att man har frångått sin ideologi. Istället förmedlar man paradoxalt sin omvärdering i frågan som en naturlig *utveckling* snarare än en *förändring* av ideologin. Ändå medger Carlsson att man med ett medlemskap kommer man i större utsträckning än innan agera via EG och "där försvinner något av den svenska profilen". Vidare fortsätter han att förminska betydelsen av den suveränitet man avsäger sig genom att betona de möjligheter man menas få i utbyte. "Sverige får en större genomslagskraft för sin politik, i och med detta samarbete" (Carlsson, 1991b).

Palmes uttalade skepticism till ett EG-medlemskap måste dock placeras i sin samtida kontext. Under 1980-talet pågick än det kalla kriget; ett neutralt medlemskap under de förutsättningar var inte en realistisk möjlighet. Dels beroende på det internationella politiska klimatet men också dels beroende på Sveriges geografiska närhet till Sovjetstaterna. Att ansluta sig till den Europeiska Gemenskapen skulle av allt att döma stjälpa den nordiska säkerheten och fredsarbetet. Detta framgår också i Ingvar Carlssons anförande till den förväntansfulla presskåren: den hastiga utvecklingen i Europa efter Sovjetunionen- och Warszawapaktens fall medför att "neutralitetspolitiken kommer i en ny situation." Carlsson fyller sedan i med det implicita konstaterandet att socialdemokraternas hållning i frågan har inte nödvändigtvis förändrats men utvecklas. Deras utvecklade linje innefattar även en ännu tydligare vilja att påverka den Europeiska politiken än i föregående val: "Den svenska modellen ska vi föra med oss in i EG" (Carlsson, 1991b).

Socialdemokraterna är beredda att ingå i EES-avtalet,²⁶ som man anser är ett gott alternativ om man inte får majoritet för ett medlemskap i den kommande folkomröstningen. Med hänvisning till viljan att bredda och fördjupa det europeiska samarbetet som man klargör i sitt partiprogram, är man konsekvent – i det avseendet – med den tidigare partilinjen som den återspeglas av Palme och det tidigare partiprogrammet, när det gäller EES-avtalet. Samtidigt påvisar man en tydlig avvikelse från den länge aktade neutralitets- och suveränitetsprincipen, när man nu förespråkar ett medlemskap.

För att underlätta detta ideologiska skifte, belyser Ingvar Carlsson andra delar av den socialdemokratiska ideologin, som är än mer cementerade, med tesen: arbetarrörelsen gynnas av ett internationellt samarbete. Argumentet blir således att man därför bör solidariskt driva den svenska modellen och folkhemstanken tillsammans med de övriga socialdemokratiska partierna i Europa, till allas nytta.

Även i denna valrörelse vill Ingvar Carlsson framstå som representant för det traditionella socialdemokratiska styret, samtidigt som man motvilligt får anpassa sig till Ny Demokrati och deras nyliberala hållning.

7.3. Valmanifestet 1994

Med tecknandet av Maastrichtfördraget, 1992, omorganiserades EG och i samband med detta, bytte samarbetet namn till EU.²⁷

Den socialdemokratiska hållningen gentemot ett EU-medlemskap i valrörelsen 1994 var att det nu rent av var en *nödvändighet* för den svenska marknaden, och för att få bukt på arbetslösheten (Olsson s. 373-374). Eller som det uttrycks i socialdemokraternas partiprogram: “Om svenska folket i höst säger ja till medlemskap kommer en socialdemokratisk regering att sätta kampen mot arbetslösheten och miljöförstöringen främst på dagordningen för vår medverkan i det europeiska samarbetet” (Socialdemokraterna, 1994 s. 2). Den ekonomiska krisen tar stor plats i deras partiprogram. Lösningarna man föreslår

---

²⁶ Europeiska Ekonomiska Samarbetsområdet, ett komplementär dokument till EFTA vilket innebär att ‘de fyra friheterna’ vidgas i sitt omfång. För vidare information, se: EU. (2021). *Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES)*. Europa. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sv/sheet/169/europeiska-ekonomiska-samarbetsområdet-ees-schweiz-och-norden>

²⁷ För vidare information, se: Cini, M., & Borragán, N. P. (2019). *European union politics* (6 uppl.). Oxford University Press.

tycks vara ett ytterligare steg mot liberalismen när man proklamerar: “Vi vill spara mest, där den borgerliga regeringen slösat värst” (s. 4). Dekommodifieringen i denna politik är inte lika framstående som tidigare. Jämsides detta har man i viss mån, övergått från den rationalisering som man framhöll i den tidigare valrörelsen till att *spara*.

Man erhåller nu en linje mer snarlik den borgerliga när det gäller samspelet med EU; Socialdemokraterna anser det nödvändigt att “bedriva en ekonomisk politik som pressar ned budgetunderskottet och som hävdar en prisstabilitet på god europeisk nivå” (Socialdemokraterna, 1994 s. 3). Tidigare har man inte varit benägen att jämföra sig med övriga Europa, snarare har man vidhållit att den svenska marknaden bör hållas utanför omvärldens – i många fall kapitalistiska – influenser. Sveriges internationella engagemang har länge varit en utarbetad del av socialdemokraternas ideologi, dock betonar man nu än mer Sveriges, och socialdemokratins beroende av omvärlden, när man har formulerat sin politik i samråd med de andra “europeiska socialdemokratiska partierna” med vilka man har “gemensamt lagt fram ett program för fler jobb och färre arbetslösa” (s. 2).

Trots sitt hävdande att vara ett parti som för en traditionsenlig och beprövad politik, vill man nu verka för att “pröva nya grepp för att stimulera företagen” (Socialdemokraterna, 1994 s. 3). Den nya politiken innefattar att “småföretagens villkor måste förbättras, inte minst genom ökad tillgång till riskkapital. Företagsbeskattningen bör sänkas” (s. 2). Riskkapitalet, som man förr ansträngde sig för att motverka och reglera, vill man nu istället låta få ett större inflytande på ekonomin. Socialdemokraternas uppfattning att riskkapital tenderar att öka klassklyftorna och därmed stärka den sociala stratifieringen, får nu stå tillbaka till förmån för den ekonomiska tillväxten. Ändå yttrar man en oro över att “klyftorna och motsättningarna i Sverige har ökat. Vi riskerar en tudelning av Sverige där olika grupper och människor ställs mot varandra” (s. 1).

7.3.1. Valrörelsen 1994

Det svåra ekonomiska läget är dominerande i partiledarnas slutdebatt. Där råder till en början en tydlig ideologisk skillnad mellan blockens argumentation om hur man bäst kan ta sig ur krisen. Carlsson formulerar två teser som han anser sammanfattar 1994 års valrörelse: “Blev Sverige bättre med en borgerlig regering?” och “vilken färdriktning ska vårt land ha?” Dessa retoriska teser besvaras sedan med ett antal deskriptiva argument, där man påstår att borgarna

har orsakat en arbetslöshet som har depressionens 1930-tal som måttstock, samtidigt som arbetslösheten ännu ökar med två tusen per vecka (SVT, 1994a). Arbetslösheten är nu inte bara ett fokus för Socialdemokraterna, utan hela den politiska diskursen. Som ovan nämnts hade man erkänt sig lägga mer fokus på att bekämpa inflationen än arbetslösheten i tidigare valrörelser (Olsson, s. 246, Carlsson, 1988b). I denna valrörelse försöker man återfå förtroendet för att bekämpa arbetslösheten, genom att betona den mer än inflationen, även om de båda är svåra överhängande problem.

Under valrörelsen har Bildt propagerat för att Moderaterna har lyckats vända den ökande arbetslösheten som Socialdemokraterna lämnade efter sig (SVT, 1994a). Carl Bildt argumenterar att man därigenom, även har lyckats vända lågkonjunkturen som följde; den borgerliga regeringen har lett Sverige in i vad Bildt kallar “en gyllene period”, som kännetecknas av framtidstro och tillväxt (SR, 1994a). Ingvar Carlsson ställer sig frågande till Bildts verklighetsomdöme. Han menar att Moderaterna har satt det svenska samhället på “denna misslyckandets väg” där det enda som är säkert är att man inte kan föra en handfast politik eftersom man inte kan enas mellan de fyra borgerliga partierna (SR, 1994a). Vad man dessutom inte belyser när man talar om Sveriges gyllene period är, menar Carlsson, att arbetslösheten har ökat med 95 tusen under borgarnas mandatperiod; Moderaterna hänvisar godtyckligt till kurvans riktning, utan att se den egentliga summan (SVT, 1994a).

Carlsson argumenterar också för att Carl Bildt har det yttersta ansvaret för den rekordstora statsskulden, vilken under hans tre år som statsminister har blivit större än “alla Sveriges tidigare statsministrars tillsammans”. Med detta sagt, menar Ingvar Carlsson att det finns inga skäl till ett fortsatt förtroende för den borgerliga regeringen. Förtroendet bör istället ges åt Socialdemokraterna som här förnyar sitt löfte och engagemang åt de idéer “som är djupt förankrade bland oss svenskar: arbete, rättvisa, solidaritet” (SVT, 1994a).

Solidariteten och folkhemstanken menar Bildt återigen att det inte längre går att utläsa den ur socialdemokraternas politik. Denna gången är det med hänvisning till socialdemokraternas stora satsningar på infrastruktur. Carl Bildt tar en tydligt moraliserande ton då han argumenterar att Ingvar Carlsson “tar plötsligt från mammorna som kanske behöver den där möjligheten till föräldrappening när barnen är sjuka”, och fortsätter: “vad som upprör mig är att du gör inte detta för att spara, utan du ska ösa ut de pengarna [...] på stora motorvägsbyggen, därför att Byggnads vill ha det på det sättet” Detta är hjärtlös och

huvudlös fördelningspolitik, menar Bildt: Att ta från mammor för att ge till motorvägar, eller som han också uttrycker det: att ta från barn till och ge till betong (SR, 1994a).

Kristdemokraternas partiledare, Alf Svensson, hävdar på liknande sätt som Bildt, att det är för honom svårt och häpnadsväckande att inte kunna känna igen sig i socialdemokraternas politik. Detta med hänvisning till att han påstår sig inte kunna finna ordet 'familj' i socialdemokraternas valmanifest. Dessutom menar Svensson att den finanspolitik som man har presenterat är direkt riktad mot att försämra barnfamiljernas levnadsstandard och förutsättningar, genom att avskaffa vårdnadsbidraget och flerbarnstillägget, samtidigt som man vill införa en ytterligare karensdag vid tillfällig föräldraledighet. (SVT, 1994).

Kritiken som riktas mot Socialdemokraterna är liknande den i föregående valrörelser: Socialdemokraterna har övergivit solidariteten och folkhemmet för att istället föra en liberal välfärdspolitik. I och med detta urholkar man både den socialdemokratiska universalismen och den positiva friheten som följer med den. Ingvar Carlsson tar värn mot denna kritik genom att hävda den ekonomiska krisens tvång. Det är inte med en förslappad ideologisk övertygelse man vill genomdriva dessa åtgärder, snarare är det med hänsyn till den ideologiska förklaringen som man ämnar hushålla med statsfinanserna (SVT, 1994a).

Dock förefaller det som att tonen i argumentationen har blivit allt mer konfronterande och provokativ än i föregående valrörelser. Det framgår också av Ingvar Carlsson memoarer där han återger hur han personligen blev illa berörd vissa argumentationer som drevs i valrörelsen 1994 (Kratz, 69-70).

7.3.2. Argumentation i Opposition

I en debatt i Sveriges Radio inleds 1994 års valrörelse. Ingvar Carlsson, som för första (och enda) gången driver en valrörelse i opposition, uppmålar Moderaternas tid vid regeringsmakten som präglad av en omfattande handlingsförlamning. Detta var mycket beroende av Ny Demokratis vågmästarroll, som man har tvingats att parera sin politik gentemot (SR, 1994b) Dessutom återkommer den förskräckta förundran Ingvar Carlsson har över hur Bildt och den borgerliga regeringen har lyckats med att under en mandatperiod kunnat försätta Sverige i en större statsskuld än samtliga föregående regeringar sammanlagt (SVT, 1994a).

Socialdemokraterna befinner sig i en för dem sällsynt position, som representanter för oppositionen. Detta medför nya möjligheter i argumentationen eftersom man nu kan föra en offensiv kritik, ämnad till att försämra den borgerliga trovärdigheten. Samtidigt kan man positionera sig själv som den enda aktör förmögen att åtgärda de misslyckanden man ålägger regeringsmakten. Utöver detta har man även en större möjlighet att mana till handling med den offensiva argumentationen, (Hansson, 2017 s. 228-232). Trots att man har större möjlighet att kritisera i opposition, finns det även en baksida av detta. För Ingvar Carlssons del tycks det medföra en viss ödmjukhet inför det faktum att man förlorade regeringsmakten i förra valet. Det sammantaget med den omfattande kritik man fick utstå från både opposition, media, och även internt i partiet kan ge en möjlig förklaring för att man nu försöker 'restaurera' en del av den traditionella socialdemokratiska profilen.

Socialdemokraterna med en tydligare socialdemokratisk profil än i tidigare valrörelser; man framhäver gamla kärnfrågor, såsom vård, skola, och omsorg. Utöver detta föreslår man mer traditionellt socialdemokratiska metoder för att förbättra dessa områden. Till exempel, argumenterar Ingvar Carlsson att det enda sättet att förverkliga detta är genom arbete, vilket Carlsson betonar att Socialdemokraterna, "nu som i hela vår historia," haft ett oförtröttligt engagemang för (SR 1994b).

Dessutom visar man ett stort engagemang för sjukvården när Ingvar Carlsson deklarerar: "Så här får det inte vara i Sverige; då har pendeln svängt över för långt", med hänvisning till hur man på Sahlgrenska sjukhuset beskriver att man – på grund av underbemanning – inte längre har möjlighet att uppnå sina vårdnads mål; påföljden blir bland annat att patienter dör i ensamhet (SR, 1994a). En erinran om Ljunggrens beskrivning av Socialdemokraterna som det parti vilket strävar efter att omhänderta medborgarna 'från vaggan till graven', blir här en formulering av socialdemokraternas värdeomdöme vilket vidare understryker Carlssons upprördhet.

Carlsson ställer sig de deskriptiva argumentet att situationen på Sahlgrenska sjukhuset, är följderna av den borgerliga åtstrammingspolitiken, där man har sänkt skatterna för dem som redan har tillgångar – på bekostnad av dem som saknar det. För att vända detta "social[a] systemskifte", måste man ta vara på den uppåtgående konjunkturen och satsa för att "idéerna om rättvisa, medmänsklighet och valfrihet åt alla", återigen ska bli ledande i samhället. Dessa

ideal ingår alla i folkhemstanken, vilket gör detta till ett implicit argument för folkhemmets bevarande.

Moderaterna svarar att de har eftersträvat en “valfrihetsrevolution i välfärdspolitiken,” men att Socialdemokraterna enträget har motsatt sig detta. “Jag vill ge en genuin valfrihet i välfärdspolitiken”, säger Carl Bildt (SR, 1994a). Den närapå dikotomiska förhållningssättet mellan positiv och negativ frihet visar här sina tydliga kontraster. Socialdemokraternas inställning är att valfrihet inte är synonymt med frihet. Dock flyttar moderaternas vädjan till valfrihet debattens koncentration återigen till just det begreppet. Ingvar Carlsson tydliggör för partiernas meningsskiljaktigheter i frågan enligt följande:

“När man diskuterar frihet, så måste man alltid fråga: Frihet för vem? Och där tycker jag att Moderaterna har en fantastisk förmåga att alltid värna om en liten minoritets frihet. Grupper som redan har det väldigt bra. Och därför blir 1994 ett väldigt ideologiskt val: jag vill ge allt fler männis skor delaktig[het] i friheten på allt fler områden. Och för att det ska bli verklighet, så behövs en socialdemokratisk politik” (SR, 1994b).

Fördelningspolitik är en ideologisk utgångspunkt för Socialdemokraterna. Man har en långtgående tradition – både i tidigare valmanifest och valrörelser – av att förespråka en vad man anser vara en solidarisk finanspolitik där skatterna sätts efter inkomst. Ingvar Carlsson förklarar att han “väldigt, väldigt gärna ska diskutera fördelningspolitik, för det har jag en känsla för tror jag faktiskt i betydligt större utsträckning än vad [Bildt] har”. “Moderaterna är ingen garanti för en rimlig fördelningspolitik. Det är däremot socialdemokratin” (SR, 1994a).

Än en gång återkommer samma *argumentum ad antiquitatum* som har ständigt varit närvarande i både socialdemokraternas ideologiska föreskrift och argumentation i dessa tre valrörelser. På samma vis är det ett ‘tveeggat svärd’ eftersom man med detta argument även skänker vill legitimitet åt oppositionens motargument: Att man inom socialdemokratin, som av “en gammal marxistisk nit” som Carl Bildt uttrycker det (SR, 1994b), som Carlsson och socialdemokraterna förespråkar sin förlegade politik “som har misslyckats för” (SR, 1994a). Utöver påståendet att socialdemokratin är förlegad uttrycker Bildt med bävan att “det vore en tragedi om den rödgröna röra som nu avtecknar sig [...] skulle föra Sverige in i elände och långtidsarbetslöshet” (SR, 1994a).

Carlsson uttrycker (som väntat) en stor skepticism och en viss vanda över Moderaternas förmåga att få ned arbetslösheten, eftersom Moderaterna “drivs ju bara av nyliberala idéer: Satsa skattesänkningar [sic] för de rika, så tror ni på något sätt att det ska fortplanta sig ned till övriga grupper i samhället”. Carlsson argumenterar deskriptivt att detta är samma nyliberala politik som misslyckades i både Reagans USA och Thatchers Storbritannien under 1980-talet och att man numera kan inräkna Sverige till de länder där nyliberalismen har misslyckats. Carlsson sammanfattar att han “tror inte Carl Bildt är trovärdig när det gäller kampen mot arbetslösheten.

Det är däremot Socialdemokraterna, därför att det alltid har varit vår viktigaste fråga och vi har klarat det under de år vi haft regeringsställning” (SR, 1994a). Avslutningsvis förklarar Carlsson: “Jag är optimistisk för att socialdemokratin kommer återta sin naturliga roll i Sverige – det vill säga, Moderaterna åter sin [sic] – de är bättre på att opponera, vi är bättre på att regera” (SR,1994b).

Oavsett synsätt på den punkten, är både Moderaterna och Socialdemokraterna överens om premissen att att framtiden omöjligt kan vila på en gammal och förlegad politik. Samtidigt är det svårt för Ingvar Carlsson att framstå som traditionell men samtidigt avfärda anklagelserna att vara gammalmodig. En möjligtvis ännu svårare balansgång tillkommer när man trots sina hetsiga debatter med borgarna om deras djupa ideologiska skillnader, ska argumentera för en gemensam sak – EU-medlemskapet.

7.3.3. Folkomröstningen

*Sverige blir ett föregångsland ute i Europa – Ingvar Carlsson*²⁸

Sveriges Radio presenterar uppgifter att folkomröstningen anses i opinionen vara friställd från den ordinarie valrörelsen, och har egentligen mycket liten påverkan på vilket parti man kommer rösta på. Detta är till stor del beroende på att folkomröstningen inte följer konkreta partilinjer; trots att de flesta partierna är för ett medlemskap, är inte deras sympatisörer nödvändigtvis det (SR, 1994c). Motsättningen är tydlig när både Carl Bildt och Ingvar Carlsson debatterar sina egna partikamrater i frågan (SVT, 1994b). Folkomröstningen får

---

²⁸ Citat ur TV-programmet: *Ja, ja – Nej, nej* 1994. I referenslistan under SVT. (1994b).

även stå tillbaka för den ekonomiska krisen som prioriteras högt. Ändå blir det ekonomiska läget centralt för debatten i upptakten till folkomröstningen.

Bildt och Carlsson har vid det här laget ägnat sex år att markera skillnaderna i deras politik. EU är en av de få frågor där man har en någorlunda gemensam syn. Men för att trovärdigt kunna argumentera gemensamt för ett inträde i EU, måste man nu minska det avstånd mellan partierna som man till stor del byggt sin argumentation kring under de föregående valrörelserna. Samtidigt måste man även värna de skillnaderna man har belyst och debatterat under åren, annars riskerar samtliga argument att falla eftersom de inte längre utmärker en meningsskiljaktighet. Detta framgår av Ingvar Carlssons uttalande där han förklarar att Socialdemokraterna och Moderaterna är “överens om att vi ska bli medlemmar, ungefär på samma sätt som vi är överens om att vi ska ha en riksdag i Sverige, men vad vi vill göra med EU-medlemskapet, där skiljer det sig kraftigt åt”. För att förtydliga denna ståndpunkt formulerar Carlsson det deskriptiva argumentet: “Det blir samma ideologiska motsättningar som vi har i den svenska riksdagen” (SR, 1994c).

Ett exempel på detta är när Ingvar Carlsson tidigare under valrörelsen hänvisade till lanserandet av Moderaternas finanspolitik, vilken ansågs av företrädare för näringslivet som så pass intetsägande att den – i sig – fick räntorna att stiga, eftersom den medförde “nya chocker” för ekonomin. I motsats till detta framhävs socialdemokraternas politik att vara så pass träffsäker och utarbetad, att man till och med i opposition kan förmå att stilla den ekonomiska oron: “När vi presenterade vårt valmanifest, då sjönk räntan och då stärktes kronan”(SR, 1994a).

Som ovan nämnts, befinner man sig i den svåraste ekonomiska krisen sedan 1930-talet. Det är mot denna bakgrund som Miljöpartiets språkrör, Birger Schlaug, ifrågasätter hur man bland de partier som är för ett EU-medlemskap kan tala om krafttag i statsfinanserna och med en utlandsskuld som är högre än någonsin tidigare, kan förmå sig att avsätta 20 miljarder årligen till EU:s medlemsavgift. Ingvar Carlsson erbjuder inte något direkt svar på denna frågan men konstaterar att socialdemokraternas linje är att man ska både “arbeta och spara sig ur krisen” (SVT, 1994a).

Samtidigt anses denna summa inte vara något högre pris att betala, i jämförelse med de möjligheter man anses erhålla vid ett inträde (SVT, 1994a). Ingvar Carlsson att Svenska

Folket skulle få mer att säga till om vid ett medlemskap, eftersom Sverige är beroende av omvärlden. Detta beroende blir endast gynnsamt om man är med i beslutsfattandet. För att få bukt på arbetslösheten måste man arbeta i internationella samarbeten; arbetsmarknaden har blivit global när östblocket inte längre existerar (SVT, 1994c).

Den ekonomiska krisen är så pass djup att man anser, både från borgarnas och socialdemokraternas sida att det enda sättet att ta sig ur den, är genom ett medlemskap i EU (SVT, 1994a). EES-avtalet man i tidigare ansåg som ett acceptabelt alternativ till ett medlemskap, är numera borträknat. Ett sådant samarbete skulle innebära att man är med i den ekonomiska gemenskapen, men avsäger sig möjligheten att påverka den genom det politiska samarbetet. Ingvar Carlsson framhäver nu helt andra delar av den socialdemokratiska traditionen, främst deras pragmatism och viljan att förhandla (SVT, 1994b). Det var också Carlsson betonade i samband med inlämnandet av medlemsansökan i Haag, vilket då också användes som ett argument för att man har möjlighet att omvärdera suveränitetsprincipen (Carlsson, 1991b)

Gällande Sveriges suveränitet hävdar Carlsson att det är endast en del av det formella beslutsfattandet som läggs över på EU, och att en sådan uppoffring är värt det inflytande vi får. Gudrun Schyman, partiledare för Vänsterpartiet, menar att EU bygger på en kapitalistisk ekonomi som dessutom är tvingande vid ett medlemskap och därför avsäger man sig hela den svenska modellen, Ett svenskt medlemskap skulle erhålla oss fem mandat av 90, vilket är nära på försumbart, menar Schyman. På det påstående replikerar Carlsson med att av de 90 platserna är 42 socialdemokratiska så det finns alla möjligheter att genomdriva en socialdemokratisk politik. (SVT, 1994c).

Ingvar Carlsson åberopar en långtgående inställning hos Socialdemokraterna med början hos Hjalmar Branting till Olof Palme och slutligen "förhoppningsvis" till honom själv: viljan och tron till det internationella samarbetets förmåga att åstadkomma en förbättring för hela samhället, inte bara i Sverige utan hela världen. (SVT, 1994b). Carlsson tvekande avviker från den ideologiska 'kanon' man har försökt etablera; socialdemokratin har en naturlig och traditionsbunden utveckling. Dock får man ett något oväntat stöd för denna ståndpunkt när Carl Bildt moraliserar att det vore "osolidariskt och inte förenligt med de traditioner som Sverige har haft om vi skulle ställa oss utanför [EU].

Det uttalandet ger en indikation på hur djupt rotat folkhemmets principer är i det svenska samhället. Moderaterna som största oppositionsparti för Socialdemokraterna, argumenterar för sin sak med 'socialdemokratiska' termer. Det talar till viss del för att den socialdemokratiska välfärdsmodellen och dess universalistiska ideal, har lyckat med en av sina grundprinciper: Att solidariteten ska genomsyra hela samhället. Visserligen skiljs man åt i vad man anser vara det mest gynnsamma välfärdssystemet. Ändock har man på ett visst plan enats om att politiken utgår från folkhemmet.

8. Diskussion och Slutsats

För att erinra om forskningsfrågorna som behandlades i denna uppsats, ställs de här på nytt:

- ❖ Hur framställer och försvarar socialdemokraterna sin ideologiska förändring och utveckling i valrörelserna 1988, 1991, och 1994 ?
- ❖ Hur förankrar Ingvar Carlsson som partiledare socialdemokraternas ideologi till medlemskapet i EG/EU?

Svaret på den första frågan är att Socialdemokraterna ogärna talar om en förändring av sin ideologi, istället vill de använda *utveckling*, vilket antyder att man fortfarande har starka band till sin historiska bakgrund. När en diskrepans påtalas i den socialdemokratiska politiken, är man snabb att hänvisa till andra delar av ideologin som är mer tillåtande för en sådan förändring, i huvudsak principerna om reformism och pragmatism. Samtidigt har man en stark vilja att bygga sin trovärdighet med hänvisning till den långtgående socialdemokratiska regeringstraditionen. Ingvar Carlsson och Socialdemokraterna tycks balansera två motsatser i sin argumentation. Carlsson bedyrar fortgången av den traditionella socialdemokratin – samtidigt som han framhäver reformismen som revolutionär.

Tradition och reformism är vid första anblick essentiellt inkompatibla. Så vida det inte läses som att socialdemokratin har en tradition av reformism – vilket är precis vad uttrycks i deras ideologiska deklARATION i partiprogrammen och vidare i de sakpolitiska deklARATIONerna inför valrörelserna. Således har man skapat sig en marginal som tillåter ganska stora motsättningar med den traditionella socialdemokratiska politiken, därmed tillåts man revidera sin ståndpunkt efter behov och behag.

Detta återspeglas också i hur Socialdemokraterna har förankrat sin ideologi till EU-medlemskapet. I valrörelsen 1988 ansåg man att man redan hade ett fullgott samarbete med EU genom EFTA. Suveränitets- och neutralitetsprincipen gjorde ett regelrätt medlemskap otänkbart.

1991 såg omständigheterna annorlunda ut: Sovjetunionen hade fallit och då återopade Ingvar Carlsson dels socialdemokratins solidaritet som en anledning att ansluta sig till EG för att vara med att bygga upp det nya Europa, men också att det svenska välfärdssystemet skulle få möjlighet att byggas ut och spridas solidariskt till övriga Europa. Även om man inte skulle få medhåll för ett medlemskap i folkomröstningen, ansåg man att EES-avtalet också var en möjlighet att uppnå samma mål.

När sedan folkomröstningen stundade, 1994, ansåg Ingvar Carlsson att ett EU-medlemskap rent av var avgörande för att bevara solidariteten, den svenska modellen och folkhemmet, eftersom man under finanskrisen blivit varse om hur pass beroende man är av omvärlden; Carlsson ansåg att det inte längre var möjligt för enbart svenska socialdemokrater att lösa den ekonomiska krisen och arbetslösheten. Man ställde sitt hopp åt nationsöverskridande socialdemokratiskt samarbete.

Frågan som kvarstår är om det går att påvisa *en* socialdemokratisk ideologi. Eftersom socialdemokratin anses utvecklas i symbios med samhällets strömningar, kan man i teorin nära på obehindrat revidera sin ståndpunkt utan att, för den sakens skull, frångå sin ideologi. Men socialdemokrati, även i den bredaste bemärkelsen, måste ha en gräns för vad som kan inräknas i den. En liknelse är paradoxen Theseusskeppet: om man byter ut alla bräddor på en gammal eka – en i taget – är det då fortfarande samma eka när väl alla bräddor är bytta? I fallet med socialdemokratin skulle det översättas till principer och ideologi: Om man ändrar en princip i taget av en ideologi, kan den då i slutändan vara oförändrad?

9. Förslag till Vidare Forskning

Uppsatsens slutsats väcker nya frågor som skulle kunna vara föremål för kommande forskning, och därmed bidra till en mer facetterad helhetsbild. Främst föreligger de övriga partiernas ideologiska ställningstagande gentemot EU-omröstningen. I nästa led skulle en komparativ studie mellan partierna möjliggöra för både den partipolitiska- och blockpolitiska

diskursen, men även den övergripande nationella diskursen. Vad som ligger i samtiden är Sveriges stundande NATO-medlemskap. I skrivande stund, är den processen fortfarande i sin linda och därför skulle en sådan analys vara svår att genomföra grundligt. Ändock kvarstår NATO-frågans efterdyningar i svensk politik som ett viktigt tillskott till forskningen.

Ytterligare ett relevant perspektiv vore att analysera och jämföra hur motsvarande socialdemokratiska partier i Europa har utvecklats ideologiskt. Därigenom kan man framhäva likheter och skillnader mellan socialdemokratisk politik och styre. En sådan analys skulle bidra till en ökad insikt om hur socialdemokratin (och eventuellt ideologier i stort) påverkar och påverkas av sin samtid.

10. Referenslista

- Bergström, G., & P.A, Svärd (2019). Idé- och Ideologianalys. I Bergström, G., & Boréus, K. (Eds.) *Textens mening och makt* (4 uppl., s. 133-178). Studentlitteratur AB.
- Boréus, K. (2019). Argumentationsanalys. I Bergström, G., & Boréus, K. (Eds.) *Textens mening och makt* (4 uppl., s. 93–132). Studentlitteratur AB.
- Berlin, I. (1958). *Two concepts of liberty*. Clarendon Press.
- Bonoli, G. et al. (2000). *European welfare futures: Towards a theory of retrenchment*. Polity.
- Carlsson, I. (1988a). *Partiledarutfrågning inför valet*. SR. <http://smdb.kb.se/catalog/id/001822831>
- Carlsson, I. (1988b). *Val-88: Utfrågning – avsnitt 6*. SVT Play. Hämtad 10/7-22 <https://www.svtplay.se/video/28709530/partiledarutfragning-1988/partiledarutfragning-avsnitt-6?id=e9wB1gK>
- Carlsson, I. (1991a). *Ingvar Carlsson intervjuas om bland annat den kommande valrörelsen, arbetsmarknadspolitik och EG*. [Ljudupptagning] SMDB. <http://smdb.kb.se/catalog/id/002579795>
- Carlsson, I. (1991). *Presskonferens med Ingvar Carlsson i Haag i samband med inlämning av sveriges ansökan om medlemskap i EG*. [Ljudupptagning] SMDB. <http://smdb.kb.se/catalog/id/002579760>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity.
- Hansson, S. (2017). *Analysing opposition–government blame games: Argument models and strategic maneuvering*. *Critical Discourse Studies*, 15(3), 228–246. <https://doi.org/10.1080/17405904.2017.1405051>
- Karlsson, B. (1991). *Efter tre*. SR. <http://smdb.kb.se/catalog/id/002579663>
- Kratz, A. (1996). *Ingvar Carlsson: Erlander siste pojke*. Bonnier Alba.

- Ljunggren, S. B. (2008). *Ideologier*. Hjalmarson & Högberg.
- Lundh, C. (2020). *Spelets Regler: Institutioner och lönebildningar på den svenska arbetsmarknaden 1850-2018*. Studentlitteratur.
- Olsson, S. E. (1993). *Social policy and welfare state in Sweden* (3rd ed.). Arkiv.
- Palme, O. (1981). *Anförande vid Tetra-Pak-dagarna i Lund måndagen den 9 november 1981*. Arbetarrörelsen.
http://www.olofpalme.org/wp-content/dokument/811109_tetrapak.pdf
- Palme, O. (1983). *Säkerhet och stabilitet i Norden*. Arbetarrörelsen.
http://www.olofpalme.org/wp-content/dokument/830601a_paasikivi.pdf
- Palme, O. (1985a). *Anförande i Sundbyberg och Stockholm den 1 maj 1985*. Arbetarrörelsen.
http://www.olofpalme.org/wp-content/dokument/850501_sundbyberg_stockholm.pdf
- Palme, O. (1985b). *Olof Palme talar i Almedalen, Visby*. [Ljudupptagning] SMDB.
<http://smdb.kb.se/catalog/id/002581948>
- Socialdemokraterna. (1975). *Socialdemokraternas partiprogram 1975*.
<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/s/p/1975>
- Socialdemokraterna. (1988). *Socialdemokraternas valmanifest 1988*.
<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/s/v/1988>
- Socialdemokraterna. (1990). *Socialdemokraternas partiprogram 1990*.
<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/s/p/1990>
- Socialdemokraterna. (1991). *Socialdemokraternas valmanifest 1991*.
<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/s/v/1991>
- Socialdemokraterna. (1994). *Socialdemokraternas valmanifest 1994*.
<https://snd.gu.se/sv/vivill/party/s/v/1994>
- SR. (1994a) *Duellen 1994*. YouTube. Hämtad 2/6-22
<https://www.youtube.com/watch?v=ub25On6A4KU&t=336s>

- SR. (1994b). *Sverige väljer framtid*. SR. <http://smdb.kb.se/catalog/id/001833872>
- SR. (1994c). *Studio Europa*. SR. <http://smdb.kb.se/catalog/id/001835098>
- Svenska Akademien. (2009). Solidaritet. Ur *Svensk ordbok* (1 uppl., Vol. 2, p. 2904). Norstedts.
- SVT. (1988). *Val-88: Riksdagspartiernas slutdebatt*. SVT Play. Hämtad 3/7-22
<https://www.svtplay.se/video/28725858/slutdebatter/val-88-riksdagspartiernas-slutdebatt?id=eYgXE2K>
- SVT. (1991a). *Slutdebatt*. SVT Play. Hämtad 2/6-22
<https://www.svtplay.se/video/28726502/slutdebatt>
- SVT. (1991b). *Duellen*. YouTube. Hämtad 8/6-22
<https://www.youtube.com/watch?v=EVEysBbPx90&t=411s>
- SVT. (1994a). *Val-94: Slutdebatt*. SVT Play. Hämtad 1/8-22
<https://www.svtplay.se/video/28726474/val-94-slutdebatt?id=8DWaB4K>
- SVT. (1994b). *Ja ja - Nej nej*. SVT Play. Hämtad 11/7-22
<https://www.svtplay.se/video/28735054/ja-ja-nej-nej>
- SVT. (1994c). *Ja eller Nej*. YouTube. Hämtad 9/6-22
<https://www.youtube.com/watch?v=GDghEiyY-co&t=11s>
- Wachtmeister, I. (1991). *Inför valet*. SR. <http://smdb.kb.se/catalog/id/001815554>

Fotnoter

- ¹ Larsson, U. (2001). *Sveriges regeringar 1840-2001*. Regeringskansliet.
- ² Hilson, M. (2008). *The Nordic Model: Scandinavia since 1945*. Reaktion.
- ³ Hort, S. E. O. (2017). *Social Policy, Welfare State, and Civil Society in Sweden*. (3 uppl., Vol. 2). Arkiv förlag.
- ⁴ Bergh, A. (2014). *Sweden and the revival of the capitalist welfare state*. Edward Elgar.

- ⁵ Aylott, N. (1999). *Swedish social democracy and European integration: the people's home on the market*. Ashgate.
- ⁶ Carter, I. (2022). *Positive and Negative Liberty*. Stanford Encyclopedia of Philosophy.
<https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/liberty-positive-negative/>
- ⁷ Classon, S. (1986). *Vägen till ATP: en berättelse om den allmänna tjänstepensionens tillkomst*. Försäkringskassförb.
- ⁸ Palm, G. (1985) *En folkhemsk vintersaga*. SVT Play.
<https://www.svtplay.se/video/28746234/en-folkhemsk-vintersaga>
- ⁹ Lundh, C. (2009). *Nya Perspektiv på Saltsjöbadsavtalet*. SNS Förlag.
- ¹⁰ Danielsson, T. (1973) *Glaset i Örat*. AB Svenska Ord
- ¹¹ Fukuyama, F. (2006). *The end of history and the last man*. Free Press.
- ¹² Regeringsförvaltningen. (n.d.). *Tidigare regeringsbildningar och statsministrar*. Riksdagen.se.
<https://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/demokrati/sa-bildas-regering-en/tidigare-regeringsbildningar-och-statsministrar/>
- ¹³ Cline, A. (2019). *Appealing to tradition fallacy - who even needs the new stuff?*. ThoughtCo. <https://www.thoughtco.com/appeal-to-age-fallacy-250345>
- ¹⁴ EFTA. (2021). *Policy areas | European free trade association*. EFTA
<https://www.efta.int/EEA/Policy-Areas-2422>
- ^{15, 26} Cini, M., & Borragán, N. P. (2019). *European union politics* (6 uppl.). Oxford University Press.
- ^{16, 24} K-O. (1991). *Alla dessa dagar... : I Regeringen 1982-1990*. Norstedts

- ¹⁷ Prasad, M. (2006). *The politics of free markets: the rise of neoliberal economic policies in Britain, France, Germany, and the United States*. Oxford University Press.
- ¹⁸ Bengtsson, H. A. (1999). *Rosornas krig (s)pökar ännu*. Folket.
<https://web.archive.org/web/20110826210714/http://folket.se/asikter/ledare/1.135315>
- ²⁰ Nationalencyklopedin. Vänsterpartiet.
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/v%C3%A4nsterpartiet>
- ²³ Fokus. (2021). *30 år efter partiets bildande: Här är den siste tappre nydemokraten*. Fokus.
<https://www.fokus.se/andra-kammaren/30-ar-efter-partiets-bildande-har-ar-den-siste-tappre-nydemokraten/>
- ²⁵ EU. (2021). *Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES)*. Europa.
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sv/sheet/169/europeiska-ekonomiska-samarbetsomradet-ees-schweiz-och-norden>